

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут «Інститут державного управління»

До захисту

Завідувач кафедри права, національної безпеки
та європейської інтеграції, д.ю.н., проф.

_____ Л.Ю. Величко

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр»

281 Публічне управління та адміністрування

28 Публічне управління та адміністрування

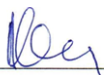
Виконавець,

студент II курсу, групи ППГЗ-2-23

Я.М. Гемба

Науковий керівник,

к.і.н., доц.

_____

А.В. Меляков

Харків – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ.....	6
1.1. Наукові дослідження соціального захисту військовослужбовців.....	6
1.2. Інституційні та законодавчі підвалини соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей в Україні.....	9
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ.....	19
2.1. Соціальна підтримка учасників бойових дій в умовах воєнного стану.....	19
2.2. Проблеми соціального захисту військовослужбовців в період повоєнного відновлення.....	28
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПОСИЛЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ.....	46
3.1. Закордонний досвід соціального захисту підтримки військовослужбовців та членів їх сімей.....	46
3.2. Напрями удосконалення соціальної політики щодо військовослужбовців та членів їх сімей	52
ВИСНОВКИ.....	59
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ.....	63

ВСТУП

Актуальність теми. Система соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей існує не у вакуумі, а є частиною загальної публічної соціальної політики. Соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей є одним з тих викликів, що постали перед Україною вперше за всі роки її історії як незалежної держави. Важливе значення цей аспект має і при проведенні мобілізаційних заходів та рекрутингу до лав Збройних Сил України, адже надійне соціальне забезпечення воїна є одним з мотивуючих чинників для майбутнього захисника. І, навпаки, безсистемність в даному питанні здатна відлякувати новобранців, негативно впливати на імідж всієї військової організації нашої держави.

Державна політика соціального захисту військовослужбовців має потужне інституційне підґрунтя. Фактично, дана проблема перебуває в центрі уваги трьох потужних міністерств: Міністерства оборони України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства в справах ветеранів України. Розроблені та впроваджуються загальнонаціональні та місцеві програми з реабілітації, медичного забезпечення та соціальної підтримки як діючих воїнів Сил оборони, так і ветеранів та ветеранок, особливо тих, хто отримав інвалідність та втратив працездатність.

За даними соціологічної групи «Рейтинг», станом на початок 2024р., понад 63% громадян мають близьких та рідних, котрі воювали чи воюють на фронті. Відзначимо, що військовослужбовці ЗСУ користуються найвищою підтримкою та довірою громадян України з усіх інших соціально-професійних груп населення. Так, від 65 до 91 % населення «цілком довіряють» або «скоріше довіряють» військовим Сил оборони [34; 35].

Про необхідність особливої уваги до соціальної підтримки військовослужбовців ЗСУ та ветеранів красномовно свідчать і такі факти: оцінюючи ступінь ризику виникнення певних негативних явищ в житті

ветеранів, після повернення з війни, 53% респондентів як «дуже ймовірний» та «скоріше ймовірний» обирають опцію «відсутність роботи» [34].

Різні аспекти публічної політики соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей у своїх наукових працях відобразили Ю. Бриндіков, О. Буряк, О. Гетьманець, І. Дацюк, М. Кравченко, В. Мацько, Л. Сіньова, І. Грабчук, В. Алещенко, Є. Григоренко, В. Забарський, А. Іпатов, І. Качан, О. Кондратенко, О. Коровніков, Ю. Крет, А. Кудашкін, Ю. Мігачов, Л. Медвідь, А. Папікян, С. Пасіка, В. Пашинський, В. Рядінська, А. Сидоренко, В. Стрекозов, А. Синиця, Д. Цісар, Д. Чижов.

Метою магістерської роботи є теоретичне обґрунтування та розробка рекомендацій щодо вдосконалення публічної політики соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей в Україні.

Для досягнення мети необхідно вирішити наступні *завдання*:

- Дослідити нормативно-правові основи даного напрямку публічної політики;
- охарактеризувати основні етапи становлення інституційного забезпечення соціального забезпечення військовослужбовців;
- охарактеризувати перспективні напрями поліпшення соціальної підтримки учасників російсько-української війни;
- дослідити проблемні напрями соціального захисту воїнів Сил оборони та членів їх сімей;
- запропонувати дієві інструменти впровадження кращого досвіду забезпечення соціальних прав військовослужбовців на рівні територіальної громади;

Об'єктом дослідження є процес вироблення та впровадження публічної соціальної політики щодо військовослужбовців та членів їх сімей.

Предметом дослідження є методи, засоби та технології соціального забезпечення військовослужбовців Сил оборони України та учасників бойових дій в Україні.

Методи дослідження. При виконанні магістерської роботи були використані такі методи: компаративного аналізу (при висвітленні відмінностей між соціальною допомогою військовослужбовцям в Україні та за кордоном); єдності історичного й логічного (при опрацюванні термінологічних засад роботи і розгляду понять «комбатант», «соціальне забезпечення військовослужбовця», «одноразова грошова допомога», «сили оборони України», «соціальні виплати» тощо); систематизації (при здійсненні аналізу звітних матеріалів Міністерства оборони України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства у справах ветеранів України тощо); економіко-статистичний (для аналізу законодавчого та інституційного забезпечення соціальних прав військовослужбовців та членів їх сімей); аналізу і синтезу (для підготовки пропозицій щодо удосконалення соціальної підтримки військовослужбовців та членів їх сімей в умовах російсько-української війни).

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування рекомендацій щодо підвищення ефективності публічної політики соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей, а також ветеранів російсько-української війни в ході їх ресоціалізації та повернення до активного життя під час повоєнного відновлення.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

1.1. Наукові дослідження соціального захисту військовослужбовців

Слід зазначити, що цей напрямок соціальної політики потребує особливої уваги через специфіку умов військової служби та специфічні соціальні ризики, пов'язані як з її проходженням, так і з припиненням.

Пільги – це переваги та пільги, які надаються військовослужбовцям відповідно до чинного законодавства з метою компенсації та стимулювання інтересу до певних обмежень їх прав і свобод, пов'язаних з проходженням військової служби [3]. Пільги розподіляються за категоріями осіб та військовослужбовців, які мають на них право, періодичністю їх надання (одноразово, щомісячно, щорічно) та ступенем персоналізації (індивідуальні та сімейні).

29 листопада 2024 року Кабінет Міністрів України затвердив Стратегію ветеранської політики на період до 2030 року та ухвалив оперативний план заходів щодо її реалізації на 2024-2027 роки [22]. Це основоположний документ, покликаний забезпечити комплексні зміни та розвиток державної ветеранської політики в Україні. Стратегія вперше враховує сім'ї ветеранів і спрямована на їх підтримку. Оперативний план реалізації стратегії було затверджено буквально кілька тижнів тому, тож найближчий час покаже, наскільки ефективним буде цей документ.

Тому соціальний захист військовослужбовців не лише забезпечує стабільність і безпеку їх повсякденного життя, а й створює низку умов для реалізації їхнього професійного потенціалу, що в кінцевому підсумку впливає на обороноздатність та національну безпеку держави.

Державні гарантії реалізуються державою через відповідні органи. Систему адміністративно-правових гарантій прав і свобод

військовослужбовців та членів їх сімей в Україні можна визначити так: Україна як правова і демократична держава; Законодавчі органи державної влади – Верховна Рада України; Президент України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Конституційний Суд України; судові органи, які ведуть судову практику; правоохоронні органи прокуратури та нацполіції; Кабінет Міністрів України та центральні органи виконавчої влади; органи місцевого самоврядування; органи місцевого самоврядування; міжнародні організації, членом або учасником яких є Україна; адвокатура; політичні партії та громадські організації; профспілки та інші неурядові організації; ЗМІ [1].

Під створенням системи правових і соціальних гарантій розуміється створення на законодавчому рівні певних умов політичного, соціально-економічного та правового характеру, необхідних для забезпечення соціальних прав, а також практична організаційна діяльність держави, спрямована на їх фактичне забезпечення. створення.

При цьому ефективний соціальний захист військовослужбовців здійснюється через цілісну комплексну систему, в якій кожен вид соціально-захисного впливу на особу є самостійним напрямком, що підтримує різні сторони життєдіяльності військовослужбовців та їх сімей, у тому числі матеріальні, житлові, медичні та інші потреби цих груп населення.

Аналізуючи зміст призначення форм соціального захисту військовослужбовців, можна зробити висновок, що ці форми виконують такі завдання соціального захисту:

- по-перше, попередження та протидія соціальним загрозам шляхом забезпечення соціальних прав та інтересів військовослужбовців (у тому числі забезпечення доступу до медичних, соціальних, страхових послуг тощо);
- по-друге, компенсація ризиків, пов'язаних із послугою (дозволяє відшкодувати збитки, пов'язані зі спеціальними умовами обслуговування);

– по-третє, стабілізація соціально-економічного становища військовослужбовців (зокрема, шляхом забезпечення належних житлових умов для військовослужбовців, матеріального забезпечення, гарантованого доступу до медичних послуг, програм адаптації військовослужбовців до соціального життя після служби) [4].

Соціальні права військовослужбовців є невід’ємною частиною їх адміністративно-правового статусу, який своїми діями має належним чином захищати держава. Метою цих заходів має стати створення ефективної системи правових і соціальних гарантій, що забезпечує реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до їх особливого службового статусу та ролі в суспільстві, забезпечує збережена соціальна стабільність у військовому середовищі.

Ключовим напрямком державної політики, на якому має бути зосереджена увага під час та після війни, є соціальний захист військовослужбовців та їх сімей, а також підвищення статусу військовослужбовців у державі. Існуюча система соціального захисту цих осіб потребує глибокої перебудови.

По-перше, військові конфлікти можуть призвести до гуманітарних криз, наприклад, до відсутності доступу до їжі, води, медичної допомоги та житла. Це ставить під загрозу основні права та життя цивільного населення. Тобто для певної частини громадян є підстави для оголошення гуманітарної кризи. Необхідно розробити чітку систему гарантій соціального (матеріального) забезпечення військовослужбовців та їх сімей, щоб забезпечити реалізацію державою цих гарантій і тим самим сприяти підвищенню інтересу громадян до військової служби.

Крім того, умови воєнного стану призводять до деформації, а в деяких випадках і до повної відсутності судової системи, що призводить до порушення прав людини та унеможливорює захист постраждалих внаслідок протиправних адміністративних чи кримінальних дій. Також відомо, що в

умовах воєнного стану можливе обмеження основних свобод, зокрема свободи слова, зібрань та асоціацій.

Система соціального захисту Збройних Сил України повинна бути включена до загальної програми соціально-економічного розвитку держави. Її основною метою має стати гарантоване та постійне підвищення добробуту військовослужбовців та членів їх сімей.

Як відшкодування моральної та матеріальної шкоди сім'ям військовослужбовців, які потрапили в полон або зникли безвісти, виплачується щомісячна грошова допомога, у тому числі додаткова та інші види матеріальної допомоги, у порядку і розмірах, які визначаються Кабінетом Міністрів України [12]. Військові формування також забезпечують підтримку сімей та батьків військовослужбовців, які загинули або померли під час проходження військової служби, шляхом відшкодування витрат на поховання та спорудження пам'ятників у розмірі, визначеному Кабінетом Міністрів України [33].

Такий процес загрожує посиленням політичних репресій та переслідувань громадських активістів і представників ЗМІ. Важливо також розуміти, що військові конфлікти часто призводять до соціальних проблем, таких як масова міграція та формування таборів біженців, що ставить під загрозу права та безпеку тих, хто змушений залишити свої домівки.

Важливо усвідомлювати, що після закінчення війни люди можуть продовжувати стикатися з низкою соціальних проблем у повоєнний період, таких як безпека, доступ до основних послуг, відновлення прав і свобод, які вимагають подальшого юридичного регулювання. Тому законодавчий процес потребує подальшого розвитку, щоб вчасно реагувати на виклики часу.

1.2. Інституційні та законодавчі підвалини соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей в Україні

У громаді переважає старше населення (вікова група "60+ років"), що

складає значну частку місцевих мешканців у всіх населених пунктах. Наприклад, у Тернуватому ця категорія становила 44,3% у 2024 році [11].

Молодь віком 0-18 років становить меншу частку населення, що свідчить про старіння громади та зниження народжуваності. У центральному населеному пункті Тернувате загальна кількість місцевих мешканців зросла на 14,7% з 2022 по 2024 рік.

У багатьох селах, таких як Косівцеве, Лісне, та Придорожнє, спостерігається значне скорочення населення. Наприклад, населення Косівцевого зменшилося на 51,3% за цей період. Найбільша кількість ВПО зареєстрована у Тернуватому, де їх питома вага зменшилася з 18,4% у 2022 році до 13,8% у 2024 році. У малих селах кількість ВПО є незначною, що свідчить про відсутність інфраструктури для їх прийняття. Жінки переважають у всіх вікових групах, особливо серед старшого населення ("60+ років"). Наприклад, у Тернуватому кількість жінок цієї категорії перевищує кількість чоловіків на 4,1% у 2024 році. У молодшій категорії ("0-18 років") спостерігається більш рівномірний розподіл між чоловіками та жінками [3].

Населення Тернуватого зросло на 14,7%, тоді як у селах Косівцеве, Придорожнє та Лісне темпи скорочення становили понад 50%. У деяких селах, таких як Барвінівка та Любицьке, чисельність населення залишилася майже стабільною, з незначними коливаннями. Кількість молодого населення (0-18 років) є низькою, що створює ризики для майбутнього демографічного відтворення громади [38].

Розробити довгострокову стратегію демографічного розвитку громади, спрямовану на стимулювання народжуваності, підтримку молодих сімей та залучення молоді до проживання у громаді. Це може включати програми фінансової підтримки, доступне житло для молодих сімей, розвиток дитячої інфраструктури та створення нових робочих місць. Збільшити фінансування та підтримку соціально вразливих категорій населення, таких як багатодітні та малозабезпечені сім'ї, одинокі батьки, особи з інвалідністю. Розширити програми соціальної допомоги, психологічної підтримки та реабілітації для

покращення їхнього добробуту.

Рис. 1.1. Оцініть ступінь ризику таких явищ з ветеранами, які повернуться з російсько-української війни? [21]

Організувати освітні та соціальні заходи, спрямовані на полегшення адаптації ВПО. Провести інформаційні кампанії серед населення щодо доступних соціальних програм та можливостей підтримки, спрямованих на поліпшення умов життя вразливих груп населення. Це допоможе збільшити охоплення та ефективність соціальних програм.

Згідно з розподілом населення за статтю та віком у населених пунктах громади, загальна чисельність населення становить 11 128 осіб, з яких 4213 – чоловіки, а 5187 – жінки. Значну частину населення складають діти та люди похилого віку, що потребують особливої уваги та підтримки. Люди похилого віку (65+) становлять 3821 особу, що свідчить про демографічну структуру з високою часткою осіб, які потребують догляду [16].

Серед заходів соціального захисту військовослужбовців та працівників Служби безпеки України переважне місце посідають соціальні пільги (виплати чи послуги, що надаються відповідно до чинного законодавства України). Вони є доповненням до основних джерел існування і є необхідною складовою конституційного права на забезпечення належного життєвого рівня, який не має бути нижчим за встановлений законом прожитковий

мінімум. Отже, відповідно до статті 22 Конституції України забороняється обмежувати зміст та обсяг цього права шляхом прийняття нових законів або внесення змін до чинних.

Ці показники свідчать про наявність значної кількості вразливих категорій населення, які потребують особливої уваги та підтримки. Особливої уваги потребують заходи соціального захисту, медичної та психологічної допомоги, а також створення умов для підвищення рівня життя цих груп населення.

Рис. 1.2. Ставлення громадян до ветеранів, які повернулись з російсько-української війни? [21]

Демографічна ситуація у Шевченківській громаді демонструє наявність значних соціально-демографічних викликів. Жінки складають більшість населення (54%), а чоловіки – 46%. Велика частка громади складається з людей похилого віку, що потребують особливої уваги. Також є значна кількість вразливих категорій, включно з багатодітними сім'ями, людьми з інвалідністю та внутрішньо переміщеними особами. Це вказує на необхідність посилення соціальних, медичних та психологічних програм для підвищення якості життя цих груп населення [26].

Розробити стратегію демографічного зростання: створити комплексну стратегію довготривалого демографічного розвитку громади, зосереджену на

стимулюванні народжуваності, підтримці молодих сімей та залученні молоді до проживання. Це може включати програми фінансової допомоги, забезпечення доступним житлом молодих сімей, розвиток дитячих установ та створення нових робочих місць. Посилити соціальну підтримку вразливих груп: збільшити ресурси на підтримку багатодітних, малозабезпечених сімей, самотніх батьків та осіб з інвалідністю. Розширити програми соціальної допомоги, психологічної підтримки та реабілітації для покращення умов життя цих категорій.

Інтегрувати внутрішньо переміщених осіб: створити спеціальні програми для допомоги внутрішньо переміщеним особам, які забезпечують доступ до житла, медичних послуг, роботи та інтеграції в громаду. Організувати освітні та соціальні заходи для полегшення їхньої адаптації.

Підвищити обізнаність про соціальні програми: провести інформаційні кампанії для населення про доступні соціальні програми та можливості допомоги, щоб покращити життя вразливих категорій населення. Це сприятиме збільшенню охоплення та ефективності таких програм. Моніторити демографічну ситуацію: запровадити систематичний моніторинг демографічних і соціально-економічних показників у громаді для швидкого реагування на зміни та коригування планів розвитку. Це забезпечить ефективніше використання ресурсів і краще реагування на виклики.

Новомиколаївська громада демонструє цікаві соціально-демографічні показники, що відображають різноманітність та складність соціального середовища в цьому регіоні. Однією з ключових груп є багатодітні сім'ї, яких нараховується 84, що виховують 406 дітей. Це свідчить про значну кількість дітей у цих сім'ях, що потребують додаткової підтримки та уваги з боку держави та соціальних служб [27].

В Новомиколаївській ТГ проживають 101 людина з статусом самотній батько (мати), з яких 5 осіб – батьки одинаки. Показник малозабезпечених сімей є досить високим, оскільки 239 сімей отримують державну соціальну допомогу, у яких виховується 370 дітей. Це свідчить про те, що значна

частина населення потребує фінансової підтримки, що може бути пов'язано з низьким рівнем доходів або безробіттям у громаді [31].

Прийомних сімей у громаді лише одна, у якій виховується 4 дитини. Відсутність дитячих будинків сімейного типу та усиновлених дітей може вказувати на обмежені можливості або потребу в розвитку інститутів альтернативного догляду за дітьми. Це також відображає певну стабільність у сфері дитячого соціального захисту, проте одночасно може свідчити про низьку активність у питанні усиновлення або створення дитячих будинків сімейного типу. Значна кількість дітей перебуває під опікою або піклуванням - 34 дитини. Це вказує на те, що існує певний рівень підтримки для дітей, які залишилися без батьківського піклування, проте потребує покращення система усиновлення або патронату.

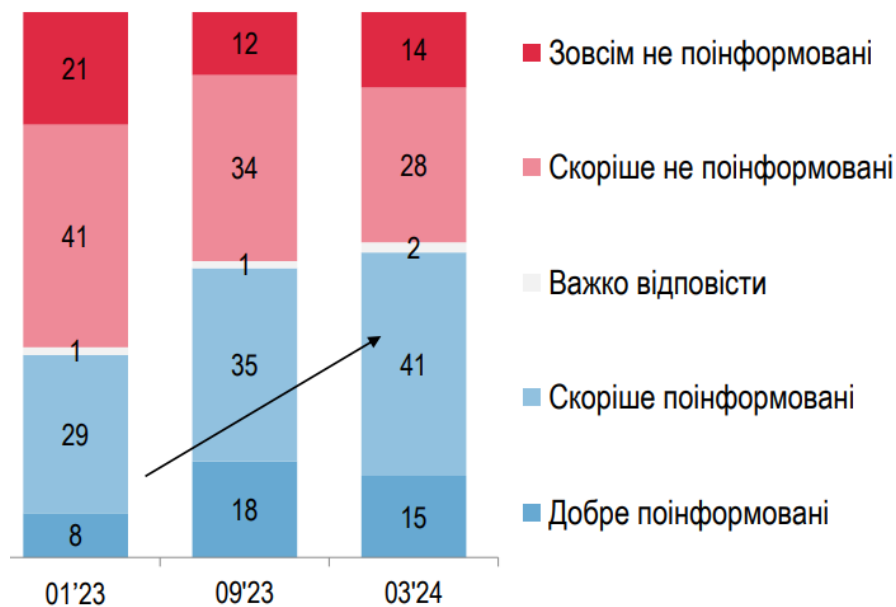

Рис. 1.3. Наскільки Ви поінформовані про проблеми ветеранів? [19]

Соціальні служби також активно працюють з сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах. Таких сімей нараховується 123, серед яких 46 дітей. З них 17 дітей перебувають під соціальним супроводом, що свідчить про активну роботу соціальних служб у підтримці цих сімей.

Серед дорослого населення варто виділити 645 осіб з інвалідністю, з

яких більшість має III групу (320 осіб), що може вказувати на помірний рівень обмежень у життєдіяльності. Це потребує спеціальних програм підтримки та соціальної інтеграції, особливо для осіб з важкими формами інвалідності [32].

Пенсіонерів у громаді нараховується 4300 осіб, що свідчить про значну частку старшого населення. Це вимагає особливої уваги до питань медичного обслуговування, соціальної підтримки та інфраструктури, що відповідає потребам літніх людей.

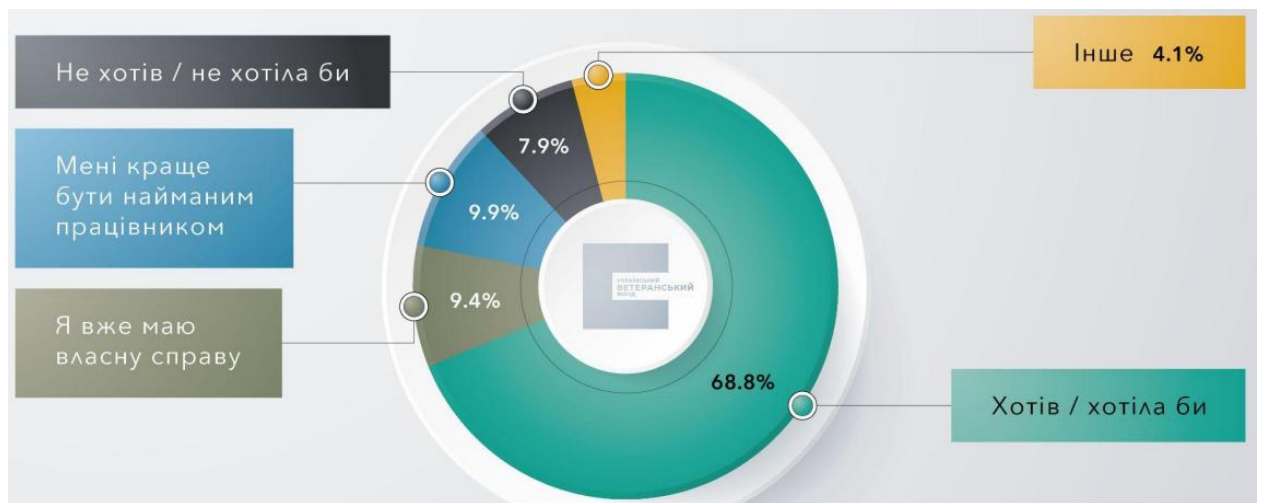

Рис. 1.4. Чи хотіли б Ви мати власну справу? (ветерани, у %) [22].

Загальний аналіз соціально-демографічних показників Новомиколаївської громади вказує на необхідність постійної підтримки та розвитку соціальних програм, орієнтованих на багатодітні та малозабезпечені сім'ї, осіб з інвалідністю та літніх людей. Важливим аспектом є також розвиток інститутів альтернативного догляду за дітьми. Соціально-демографічна ситуація Новомиколаївської громади характеризується різнонаправленістю: мешканці громади є представниками різних соціальних категорій, що демонструє важливість та необхідність додаткової підтримки для таких громадян з боку влади в рамках соціального забезпечення.

Окрему увагу слід приділити багатодітним сім'ям та дітям, які знаходяться під опікою або піклуванням. Частина таких категорій громадян серед населення громади є значною. Також це може слугувати ідеєю для

впровадження соціальних ініціатив та проєктів націлених на підтримку представників певних категорій населення. Це сприятиме налаштуванню в громаді доброзичливого клімату, підвищить рівень значимості таких людей та надасть громаді соціально-орієнтованого іміджу серед громад-сусідів.

Для покращення соціально-демографічної ситуації у громаді рекомендується:

1. Вжити заходів для розвитку системи соціальної підтримки та медичного обслуговування для літніх людей.
2. Розглянути можливість створення додаткової підтримки, соціального супроводу або пільгових умов для багатодітних сімей та сімей, що перебувають у складних життєвих обставинах.
3. Впроваджувати соціально-орієнтовані ініціативи та проєкти для мешканців громади, що є представниками певних категорій громадян.
4. Розвивати інститути альтернативного догляду за дітьми.
5. Популяризувати питання усиновлення та створення дитячих будинків сімейного типу.

Закон про правовий статус німецьких військовослужбовців від 19 березня 1956 р. (ст. 20) визначає, що солдат зобов'язаний письмово звернутися до керівництва служби за дозволом, якщо він бажає взятися за додаткову оплачувану роботу [17]. Дозвіл на виконання таких робіт надається за умови, що вони не перешкоджають виконанню службових обов'язків.

Підставою для відмови може бути те, що додаткова робота перевищує вісім годин на тиждень, а загальна винагорода за всю допоміжну діяльність становить понад 40% річної заробітної плати [32]. Зміни щодо характеру та обсягу додаткових робіт повинні бути оформлені письмово. Діяльність, пов'язана з управлінням власним майном, викладацька чи наукова діяльність, заходи щодо захисту професійних інтересів у профспілках чи професійних асоціаціях не потребують дозволу.

Розгляд співвідношення понять «соціальний захист», «соціальне забезпечення» та інших свідчить про спорідненість і взаємозумовленість цих понять, які утворюють коло правовідносин у сфері реалізації соціальної функції держави, якою є предмет фінансово-правового регулювання.

У Франції військовослужбовці можуть займатися додатковою діяльністю, що приносить прибуток, на умовах, встановлених указами Ради міністрів, за умови, що така діяльність сумісна з покладеними на них завданнями і не заважає їх виконанню. Військовослужбовці можуть вільно володіти акціями та вільно розпоряджатися особистим майном і сімейною спадщиною [14].

Слід зазначити, що тлумачення цих положень у чинному законодавстві відсутнє. З цієї точки зору фінансово-правовий захист не обмежується лише відносинами, спрямованими на фінансування заходів соціального захисту, а й включає правовідносини щодо розподілу державних коштів на здійснення заходів соціального захисту, соціального забезпечення, соціального страхування, соціальних прав тощо, тобто відносини, що складають широке коло правовідносин, спрямованих на реалізацію соціальної політики держави.

У Республіці Польща командир військової частини, в якій служить професійний військовослужбовець, може дозволити йому займатися додатковою роботою або підприємницькою діяльністю, якщо:

- це не заважає виконанню військовослужбовцем своїх службових обов'язків;
- відповідає його кваліфікації;
- не впливає негативно на репутацію професійного військовослужбовця;
- здійснення такої діяльності не поширюється на продукцію оборонного розряду, матеріали, роботи та послуги, що виконуються на замовлення військових частин.

Здійснення матеріально-правового захисту військовослужбовців здійснюється як шляхом здійснення заходів щодо матеріального забезпечення соціальних гарантій щодо захисту їх конституційних прав як громадян, так і шляхом забезпечення соціальних прав, наданих державою з урахуванням специфіку їх діяльності та правовий статус з урахуванням специфіки їх служби – захисту Батьківщини.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ

2.1. Соціальна підтримка учасників бойових дій в умовах воєнного стану

У період воєнного часу гендерна структура населення значно змінюється, і ці дані варто розглядати з урахуванням актуальної ситуації. Кількість чоловіків у громадах суттєво зменшилась через мобілізацію, участь у бойових діях або їхнє перебування в евакуації. Водночас значна частина молоді, особливо жінок з дітьми, виїхала з громади в безпечніші регіони або за кордон, що впливає на загальний демографічний склад.

Рис. 2.1. Якими пільгами користуєтеся Ви, або Ваша родина? (ветерани, у%) [22].

Найбільше скорочення спостерігається у молодших вікових категоріях. Частка дітей і підлітків (0-18 років) становить лише 342 особи (15,2% від загальної кількості), що може свідчити про міграцію сімей із дітьми у пошуках безпеки. Молодь віком 19-35 років складає 360 осіб, але багато з них також тимчасово відсутні через вимушену релокацію або перебування на військовій службі. Це ставить під загрозу демографічну стабільність громади,

оскільки саме ця група є її основним трудовим і репродуктивним потенціалом [26].

У віковій категорії 36-59 років налічується 386 осіб, проте й тут значна частина чоловіків може бути залучена до військових дій. Найчисельнішою групою залишаються люди похилого віку (60+ років), яких налічується 482 особи (21,5% від загальної кількості). Це є характерною рисою воєнного часу, коли старше покоління залишається у громадах, адже часто воно менш мобільне й потребує соціального захисту [18].

Серед населених пунктів найбільшими за чисельністю залишаються Чистоводівка (360 осіб) та Олександрівка (222 особи), тоді як у менших селах, таких як Поляна, Боголюбівка чи Рідний Край, спостерігається різке зменшення населення (менше 20 осіб) [13]. У цих населених пунктах проживають переважно люди похилого віку, що свідчить про депопуляцію та відсутність умов для повернення або залучення молоді.

У 2024 році загальна чисельність населення громади становить 2623 особи, з яких 1211 - чоловіки, а 1412 – жінки [29]. Гендерна диспропорція, що виникла внаслідок воєнних дій, зберігається. Чоловіків у громаді значно менше через мобілізацію, службу в Збройних силах України та вимушене переміщення. Жінки, як і раніше, становлять більшість населення (близько 53,8%), що свідчить про зростання їхньої ролі в житті громади, особливо у підтримці соціальної і побутової стабільності.

Серед вікових категорій помітно, що частка дітей і підлітків (0-18 років) зросла порівняно з попереднім роком, і тепер вона становить 27% від загальної чисельності населення. Це може свідчити про часткове повернення сімей із дітьми до громади, що позитивно впливає на її демографічний баланс [29]. Молодь віком 19-35 років, попри свою важливість для економічного розвитку, продовжує залишатися недостатньо представленою через переїзд у більш безпечні регіони чи мобілізацію. Категорія середнього віку (36-59 років) є стабільною, однак серед чоловіків цієї вікової групи багато відсутніх через участь у військових діях. Найчисельнішою залишається група літніх

людей (60+ років), яка складає майже 19% населення громади. Це свідчить про старіння населення та необхідність зосередити увагу на підтримці цієї категорії.

Серед населених пунктів громади найбільшими залишаються Липчанівка, Чистоводівка та село Куньє. Липчанівка демонструє найбільшу чисельність населення (195 чоловіків і 285 жінок), а також значну кількість дітей і молоді, що свідчить про високий демографічний потенціал. Чистоводівка зберігає друге місце за чисельністю населення і має досить збалансовану вікову структуру. Село Куньє також відіграє важливу роль завдяки великій частці працездатного населення. Водночас малі населені пункти, такі як Боголюбівка, Рідний Край та Підвисоке, продовжують страждати від депопуляції, оскільки кількість їхніх мешканців скорочується до мінімуму, і переважають літні люди [14].

Військовий час накладає суттєвий відбиток на демографічну ситуацію в громаді. Багато чоловіків відсутні через мобілізацію, а значна частина молоді виїхала, що створює виклики для трудового потенціалу та економічної стабільності. Разом із тим спостерігається поступове повернення сімей із дітьми, що дає надію на стабілізацію населення після завершення бойових дій. Старше покоління залишається найчисельнішою віковою групою, і це вимагає посиленої уваги до забезпечення соціальних і медичних потреб літніх мешканців.

Соціальна структура громади характеризується наявністю категорій населення, які потребують державної підтримки та соціального захисту. Зокрема, це багатодітні сім'ї, сім'ї, які отримують соціальну допомогу, сім'ї, що перебувають у складних життєвих обставинах, діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування.

Соціально-демографічна структура Куньєвської громади має свої особливості, що вимагають комплексного підходу до вирішення соціальних питань. У громаді проживає 30 багатодітних сімей, у яких виховується 114 дітей. Ці родини становлять важливу групу населення, яка потребує не лише

матеріальної підтримки, але й забезпечення доступу до освітніх, культурних та інших соціальних послуг.

Водночас, у громаді на обліку перебувають 103 сім'ї, які знаходяться у складних життєвих обставинах, з них лише 21 отримує соціальний супровід. У цих сім'ях виховується 11 дітей, що свідчить про потребу у більш ефективному підході до соціальної підтримки. Лише 5 сімей отримують державну соціальну допомогу як малозабезпечені, а у цих родинах проживає 39 дітей [9].

Щодо сімейних форм виховання, у громаді функціонує 24 прийомні сім'ї, але наразі в них немає влаштованих дітей. Також відсутні дитячі будинки сімейного типу, діти під опікою, усиновлені діти чи діти, які перебувають у патронатних сім'ях. Це свідчить про низький рівень активності щодо створення та підтримки альтернативних форм сімейного виховання, що вимагає перегляду підходів до роботи у цьому напрямку.

Крім того, у громаді проживає значна кількість осіб з інвалідністю – 310 людей. Серед них 229 мають інвалідність I групи, 18 – II групи, 63 – III групи. Це свідчить про значний рівень потреб у медичних, соціальних і психологічних послугах для цієї категорії населення [14].

Слід також зазначити, що у громаді відсутні кандидати в усиновлювачі, прийомні батьки, вихователі чи патронатні вихователі. Це вказує на необхідність проведення інформаційно-просвітницької роботи, спрямованої на популяризацію альтернативних форм виховання дітей, які залишилися без батьківського піклування.

Загальна ситуація демонструє значний рівень соціального навантаження, що потребує зусиль для зміцнення системи соціального захисту. Доцільно посилити підтримку багатодітних сімей, удосконалити механізми допомоги сім'ям у складних життєвих обставинах та запровадити програми, спрямовані на розвиток сімейних форм виховання. Особливу увагу варто приділити потребам осіб з інвалідністю, забезпечуючи доступ до реабілітаційних програм і адаптованої інфраструктури. Такий підхід сприятиме покращенню

соціального клімату в громаді та підвищенню якості життя її мешканців.

Соціально-демографічний розвиток Куньєвської громади відображає як певні позитивні зміни, так і серйозні виклики, які посилилися в умовах воєнного часу. Зростання загальної чисельності населення до 2623 осіб у 2024 році свідчить про стабілізацію демографічної ситуації, зокрема через повернення частини сімей із дітьми. Однак гендерна диспропорція, зумовлена мобілізацією та вимушеною міграцією, значно впливає на трудовий потенціал громади. Найбільшою віковою групою залишаються люди похилого віку (60+ років), що свідчить про старіння населення і зростання соціального навантаження [19].

Соціальна структура громади потребує значної уваги до найбільш вразливих категорій. Багатодітні сім'ї, сім'ї у складних життєвих обставинах, особи з інвалідністю складають значну частину населення громади, проте існуючі механізми підтримки не завжди відповідають їхнім реальним потребам. Зокрема, кількість сімей, які отримують соціальний супровід або допомогу, є недостатньою, а альтернативні форми виховання дітей залишаються недорозвиненими. Також велика кількість осіб з інвалідністю вказує на необхідність зміцнення медичної та соціальної інфраструктури.

Розробити довгострокову стратегію демографічного розвитку громади, спрямовану на стимулювання народжуваності, підтримку молодих сімей та залучення молоді до проживання у громаді. Це може включати програми фінансової підтримки, доступне житло для молодих сімей, розвиток дитячої інфраструктури та створення нових робочих місць.

Запровадити програми створення робочих місць, орієнтованих на молодь і жінок, які залишаються основою трудового ресурсу громади в умовах воєнного часу. Це сприятиме поверненню працездатного населення до громади. Організувати освітні та соціальні заходи, спрямовані на полегшення адаптації ВПО. Розширити доступ до якісних медичних і соціальних послуг, особливо для осіб похилого віку та вразливих категорій населення. Забезпечити громаду необхідними ресурсами для реагування на

демографічні виклики.

Демографічна ситуація характеризується поступовим скороченням чисельності населення. Розподіл населення за віковими групами в 2023р. показує, що найбільшу частку становили особи віком 18-39 років (2645 чоловіків та 2588 жінок) та 40-59 років (1057 чоловіків та 1980 жінок). Кількість дітей та підлітків (0-17 років) в 2023р. складала 1191 особу - 617 хлопців та 574 дівчат. В 2024р. кількість дітей скоротилася до 1000 осіб [23].

Аналіз показників народжуваності та смертності вказує на природне скорочення населення громади. Так, у 2023 році кількість народжених (30 осіб) була значно меншою за кількість померлих (257 осіб), що призвело до загального зменшення чисельності мешканців.

Соціальна структура громади характеризується наявністю категорій населення, які потребують державної підтримки та соціального захисту. Зокрема, це багатодітні сім'ї, сім'ї, які отримують соціальну допомогу, сім'ї, що перебувають у складних життєвих обставинах, діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування.

Соціальна структура громади характеризується наявністю 33 багатодітних сімей, в яких виховується 98 дітей. Крім того, 58 сімей отримують державну соціальну допомогу, в яких виховується 56 дітей. Сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, нараховується 3, в яких виховується 5 дітей.

Система захисту прав дітей в громаді включає 3 прийомні сім'ї, в яких виховується 3 дітей, та 2 дитячих будинки сімейного типу, в яких перебуває 16 вихованців. Також 7 дітей перебувають під опікою / піклуванням. В громаді є 84 особи з інвалідністю, які потребують догляду. Окрім того, в громаді 2312 осіб похилого віку (65+), з них 216 осіб потребують догляду. Зазначене демонструє високий рівень навантаження на сферу соціального захисту [36].

Загалом, соціально-демографічна ситуація в Пролісненській громаді характеризується поступовим скороченням чисельності населення, наявністю

соціально вразливих категорій мешканців та розвинутою системою соціального захисту. Ці тенденції вимагають пильної уваги місцевої влади та реалізації ефективних заходів щодо стабілізації демографічної ситуації та покращення соціального добробуту громади [38].

У Пролісненській громаді спостерігається природне скорочення чисельності населення. Це призводить до зменшення загальної чисельності мешканців громади та створює демографічні виклики для її розвитку. Більшість населення громади належить до вікових груп 18-39 років та 40-59 років, тоді як кількість дітей та підлітків (0-17 років) значно менша. Така структура населення може вказувати на потенційне скорочення робочої сили та зростання навантаження на систему соціального захисту в майбутньому. В селах Ртищівка та Таганка на вересень на вересень 2024р. відсутнє населення. Також на території громади в 2023р. проживало 385 внутрішньо переміщених осіб, серед яких 123 чоловіки та 211 жінок. Чисельність цієї категорії у вересні 2024р. зросла до 704 осіб. Найбільша кількість ВПО в с-щі Пролісне - 177 осіб та в с. Коробчине - 173 особи [6].

У громаді існує значна кількість представників соціально вразливих груп, включаючи багатодітні сім'ї, малозабезпечені сім'ї, одиноких батьків та осіб з інвалідністю, що потребують державної підтримки. Це вимагає посилення заходів соціального захисту та підтримки для таких категорій.

У громаді проживає 704 особи, що потребують додаткової соціальної підтримки та адаптації до нових умов проживання. Розробити довгострокову стратегію демографічного розвитку громади, спрямовану на стимулювання народжуваності, підтримку молодих сімей та залучення молоді до проживання у громаді. Це може включати програми фінансової підтримки, доступне житло для молодих сімей, розвиток дитячої інфраструктури та створення нових робочих місць.

Збільшити фінансування та підтримку соціально вразливих категорій населення, таких як багатодітні та малозабезпечені сім'ї, одинокі батьки, особи з інвалідністю. Розширити програми соціальної допомоги,

психологічної підтримки та реабілітації для покращення їхнього добробуту. Організувати освітні та соціальні заходи, спрямовані на полегшення адаптації ВПО. Провести інформаційні кампанії серед населення щодо доступних соціальних програм та можливостей підтримки, спрямованих на поліпшення умов життя вразливих груп населення. Це допоможе збільшити охоплення та ефективність соціальних програм.

Соціально-демографічний розвиток є ключовим аспектом функціонування Савинської територіальної громади, що відображає її людський потенціал, соціальну структуру та виклики, з якими стикається населення. Аналіз цих показників дозволяє краще зрозуміти потреби громади та розробити ефективні стратегії для покращення якості життя її мешканців.

Спостерігається значне зменшення загальної чисельності населення з 9604 осіб станом на 01.01.2022 до 5211 осіб на 01.01.2023, з незначним збільшенням до 5768 осіб на 01.01.2024. На середину 2024р. населення громади збільшилося до 5 911 осіб, з яких 2 111 осіб дорослого чоловічого населення, 3038 осіб дорослого жіночого населення та 762 - діти віком до 18 років. Така динаміка може бути пов'язана з військовими діями та вимушеним переміщенням населення [7].

До війни в громаді проживало близько 65% мешканців працездатного віку, що мало бути значним потенційним ресурсом розвитку громади. Також в громаді до війни проживало більше 1 тисячі дітей, і їх кількість за період війни скоротилась в процентному відношенні значно менше, ніж чисельність населення в цілому.

Найбільшим населеним пунктом є Савинці, де проживає близько 51% населення громади (2982 особи станом на 01.01.2024). Інші великі населені пункти такі як Морозівка (467 осіб), Залиман (409 осіб), Вишнева (333 особи). Є кілька дуже малих населених пунктів, наприклад, Затишне (6 осіб), що створює виклики для забезпечення їх інфраструктурою [8].

Вікова структура:

а) Діти та молодь (0-18 років). Станом на 01.01.2024 ця група складала близько 19% населення громади. Спостерігається незначне зменшення кількості дітей дошкільного віку (0-5 років) у порівнянні з 2022 роком. Зменшення кількості молоді може призвести до дефіциту робочої сили в майбутньому. Кількість дітей шкільного віку (6-14 років) залишається відносно стабільною. Зменшення кількості дітей дошкільного віку може вплинути на планування освітньої інфраструктури [15].

б) Працездатне населення (19-59 років). Ця група складає близько 55% населення громади. Спостерігається зменшення кількості осіб у віці 19-35 років, що може свідчити про відтік молоді.

в) Населення старшого віку (60+ років) ця група складає близько 26% населення громади. Спостерігається тенденція до збільшення частки цієї вікової групи, що вказує на процес старіння населення. Старіння населення створює додаткове навантаження на систему охорони здоров'я та соціального забезпечення. Якщо розглянути гендерний підхід, то у більшості вікових груп спостерігається незначна перевага жіночого населення. Особливо помітна перевага жінок у віковій групі 60+ років, що є типовим демографічним явищем.

Станом на 01.01.2024 в Савинській ТГ зареєстровано 666 ВПО, що складає близько 11,5% від загального населення. Найбільша кількість ВПО зосереджена в Савинцях (269 осіб) та Вишневій (101 особа). Станом на 01.07.2024 кількість ВПО в громаді зросла до 1018 осіб, найбільше з яких зосереджені у с. Савинці (650 осіб), с. Вишнева (90 осіб) та с. Залиман (80 осіб). Серед ВПО переважають особи працездатного віку та діти, що може створювати додаткове навантаження на соціальну інфраструктуру громади. Наявність значної кількості ВПО вимагає розробки програм їх інтеграції та підтримки. За даними на 01.07.2024 були офіційно працевлаштованими лише 15 осіб з числа ВПО [9].

Окремого притулку в громаді не було створено, тому ВПО, які прибували в громаду з більш небезпечних місць селилися у родичів та

знайомих. З боку громади ВПО надавалася підтримка у вигляді допомоги в оформленні статусу ВПО та отриманні гуманітарної допомоги від міжнародних проєктів. Окрема робота щодо залучення ВПО до активного життя в громаді не проводилася. За необхідності ВПО надавалась необхідна медична та соціальна допомога. Таким чином на підтримку ВПО, які переселилися до Савинської громади, системного виділення коштів з місцевого бюджету не відбувалося.

Для покращення соціально-демографічної ситуації в громаді необхідно:

1. Створити умови для залучення та утримання молоді в громаді через розвиток освіти та створення робочих місць.
2. Розвивати систему соціального захисту та медичного обслуговування для населення старшого віку.
3. Впроваджувати програми активного довголіття для підтримки здоров'я та соціальної активності людей похилого віку.
4. Розробити стратегію інтеграції ВПО, включаючи забезпечення житлом, роботою та соціальними послугами.
5. Проводити регулярний моніторинг демографічної ситуації для своєчасного реагування на зміни.
6. Здійснювати заходи з створення інклюзивного виробничого середовища, що сприятиме посиленню конкурентності на ринку праці осіб з інвалідністю.
7. Відпрацьовувати практику соціального підприємництва, як інструмента адаптації на локальному ринку праці демобілізованих воїнів Сил оборони України.

2.2. Проблеми соціального захисту військовослужбовців в період повоєнного відновлення

Початок повномасштабної війни та оголошення воєнного стану в лютому 2022р., кардинально змінили всі сфери життя української держави та

суспільства. Значні зміни відбулися в системі органів публічної влади, зокрема, у функціонуванні органів місцевого самоврядування. Одним з найгостріших питань, що постало перед ОМС, стало кадрове. Тимчасова окупація суверенної території України, виїзд працівників органів влади та комунальних установ за межі ТГ та/або країни, мобілізація частини ПОМС до лав Сил оборони України спричинили зрушення в кадровому корпусі органів місцевого самоврядування [35].

Значення кадрового питання зростає і в процесі відновлення та відбудови ТГ, коли від працівників органів публічної влади не лише готовності працювати в екстремальних умовах воєнного стану, але й оволодіння новими актуальними знаннями та навичками, конче необхідними для як для вироблення ефективних управлінських рішень, так і для їх результативного впровадження.

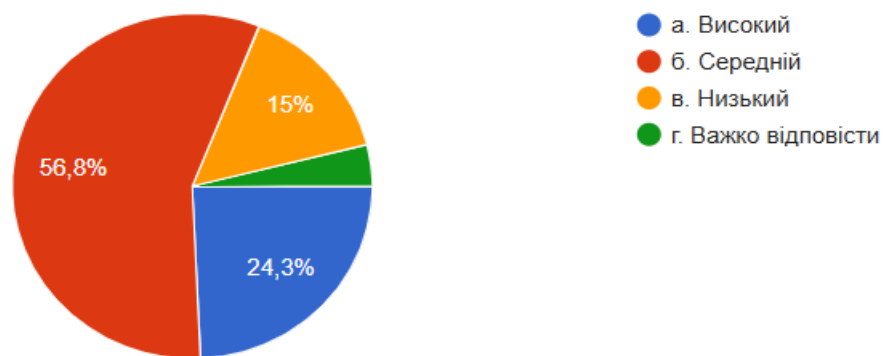

Рис. 2.1. Розподіл відповідей на запитання: «Визначте рівень кадрового забезпечення Вашого підрозділу (управління, відділу, сектору) протягом 2023-2024 рр.» («керівники», n-206) [24]

Як бачимо на рис. 2.1., майже кожен четвертий респондент-«керівник» визначає рівень кадрового забезпечення свого підрозділу як «високий», що передбачає повну укомплектованість штатів та відсутність кадрових проблем. Серед таких громад: Апостолівська, Жовтоводська, Краснокутська, Лебединська, Охтирська. На думку 56,8% опитаних цей рівень є «середнім», коли вакансії є, але не часто, тож фахівців в цілому вистачає. Лише 15% респондентів обрали варіант «низький рівень» за якого людей часто не

вистачає і постійно наявні вакансії, це, зокрема: Баштанська, Комишуваська, Кролевецька, Савинська громади. Ще понад 3% респондентів не змогли чітко відповісти на запитання.

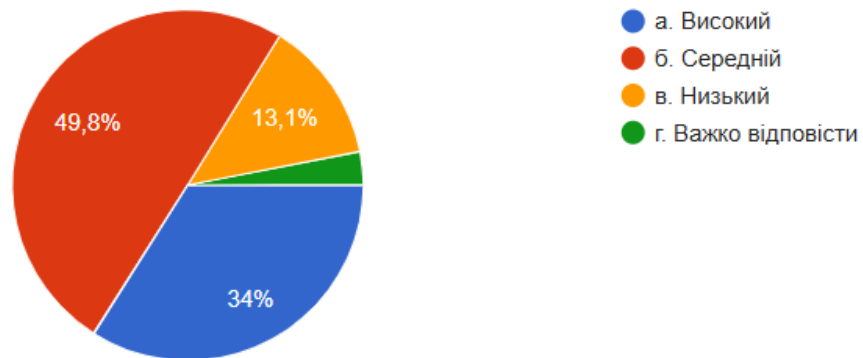

Рис. 2.2. Розподіл відповідей на запитання: «Оцініть рівень кадрового забезпечення Вашого підрозділу (управління, відділу) протягом 2023-2024 рр.» («виконавці», n-259).

Дещо краще ніж керівники, оцінюють рівень кадрового забезпечення своїх установ виконавці середньої та нижньої ланки, що видно з рис. 1.2. На думку 34% опитаних кадрове забезпечення знаходиться на високому рівні, переважно це Апостолівська, Балаклійська, Єланецька, Краснокутська, Лебединська, Недригайлівська, Охтирська громади. Майже кожен другий (49,8%) вважає його середнім. Лише 13,1% визначають його як «низький», здебільшого це Комишуваська, Кролевецька та Михайло-Лукашівська громади, а 3,1% респондентів важко відповісти на це питання.

Таким чином, принципової різниці в оцінках даного показника між «керівниками» та «виконавцями» ми не спостерігаємо, адже сума позитивних відповідей (високий+середній) є подібною і дорівнює більше 81% та майже 84% відповідно. Також, як в «управлінців», так і у «виконавців» збігаються переліки з 3-5 громад, що є умовними лідерами та аутсайдерами в питаннях кадрового забезпечення. Вимогою сучасності є зростаюча інклюзивність професійних колективів, їх відкритість для працевлаштування осіб різного соціального та сімейного статусу, віку, стану здоров'я тощо.

Табл. 2.1. Розподіл відповідей на запитання: «Чи працюють у Вашому підрозділі представники таких категорій як: («керівники» (n-206)/ «виконавці» (n-259), осіб) [4]:

Категорія	Так, працюю ть	Ні, не працюют ь	Важко відповіст и
Внутрішньо переміщені особи	66/71	137/172	4/17
Багатодітні батьки	63/56	142/180	4/23
Особи з інвалідністю	112/123	87/113	10/24
Учасники бойових дій, ветерани	54/53	142/185	11/22
Особи віком 60+	138/156	64/90	6/15
Члени родин загиблих військовослужбовців	55/74	140/156	14/30

Як видно з даних таблиці 2.1., в колективах ОМС та комунальних закладів ТГ працює велика кількість осіб віку 60+, значний відсоток респондентів наголосили на наявності колег – осіб з інвалідністю. Порівняно невелика кількість осіб, котрі на даний час мають статус УБД, на наше переконання, буде поступово зростати, а після завершення повномасштабної війни може швидко збільшитися за відносно невеликий проміжок часу. Причому можна прогнозувати таке збільшення як на виборних посадах, так і на посадах у виконавчих органах місцевих рад. Одним з чинників, що дає змогу робити подібні припущення, є значна кількість діючих воїнів Сил оборони України серед слухачів магістерської програми за спеціальністю 281 – Публічне управління та адміністрування.

Також вірогідним є збільшення серед ПОМС осіб з інвалідністю, адже інвалідізація населення завжди супроводжує повномасштабні війни і Україна не є виключенням. За даними Міністерства соціальної політики України станом на 13.07.2024р., за два роки війни кількість осіб з інвалідністю зросла на 300 тис. осіб. Всього ж в Україні на середину 2024р. даний статус мали близько 3 млн. осіб (<https://www.msp.gov.ua/news/23795.html>)

Одним з проблемних аспектів кадрового забезпечення ОМС є нестача працівників молодого віку. Лише 23,6% респондентів-«виконавців» впевнено зазначили, що молоді в їх установах працює достатньо. Це, зокрема, Балаклійська, Жовтоводська, Зеленодольська, Криворізька, Лебединська, Охтирська, Софіївська громади. Понад 42% опитаних наголосили на наявності потреби в молодих кадрах, а 14,3% відзначили що її «дуже не вистачає». Серед останньої групи респондентів найбільше представників Балаклійської, Єланецької та Комишуваської громад.

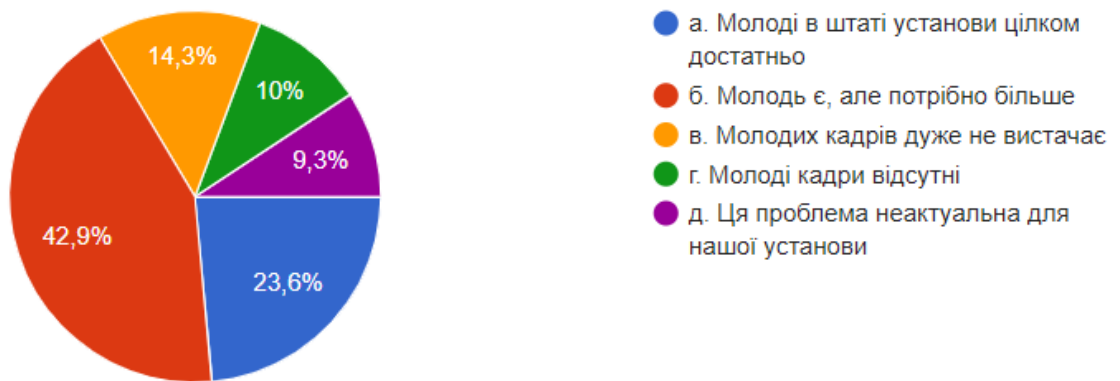

Рис. 2.2. Розподіл відповідей на запитання: «Яке з цих тверджень точніше відображає ситуацію з молодими кадрами (віком до 35 років) у Вашій установі?» («виконавці», n-259) [4]

З початком повномасштабного вторгнення, запровадженням воєнного стану та оголошенням мобілізації, значна частина чоловіків вступила до лав Сил оборони України. Проте, ми не готові стверджувати, що це кардинально змінило гендерні пропорції в ОМС. По-перше, і в довоєнні часи відсоток чоловіків був тим більше, чим вищою була посада, натомість із зниженням рівня посад, значно зменшувалася і кількість чоловіків, котрі на них перебували. Хоча, наприклад, з п'яти цільових громад дослідження в Харківській області, на чолі чотирьох стоять жінки (Краснокутська, Красноградська, Роганська, Савинська). По -друге, відповідно до ст. 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку і мобілізацію», особи, заброньовані за ОМС мають відстрочку від мобілізації, т.ч. особа чоловічої

статі може продовжувати займати свою посаду. По-третє, причина, за якої чоловік звільнився з роботи в ОМС може бути зумовлена не мобілізацією до лав ЗСУ, але зміною місця роботи та місця проживання, виїздом за кордон тощо [11].

Проте, як видно з рис. 2.3., 46,3% відсотки респондентів-«виконавців» наголосили, що гендерний баланс в їх колективі не змінився. Натомість більше 17% опитаних відзначили значне зменшення чоловіків в штаті установи. Це, переважно, представники Єланецької, Недригайлівської, Новоолександрівської та Охтирської громад.

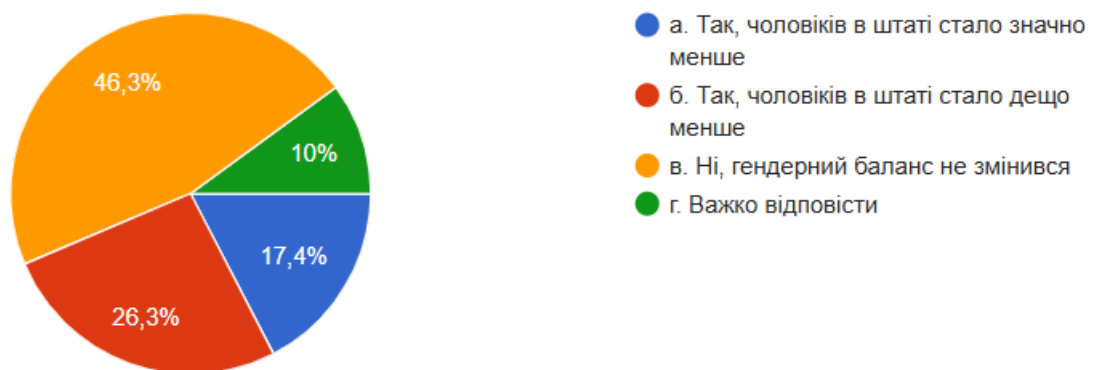

Рис. 2.3. Розподіл відповідей на запитання: «Чи змінилася гендерна ситуація в колективі вашого ОМС, установи тощо за період 2022-2024рр.» («виконавці», n-259) [12].

Помітною рисою соціально-демографічного портрету ОМС є особи похилого віку. На фокус-групах респонденти демонстрували до цієї категорії співробітників доволі позитивне ставлення, що пояснюється кількома причинами:

1. Серед осіб поважного віку значна кількість так званих «носіїв інституційної пам'яті», які глибоко розуміються на особливостях функціонування системи публічної влади, знають її місцеву специфіку;

2. Серед досвідчених співробітників є ті, хто був наставниками представників нині діючої середньої управлінської ланки, в т.ч. і учасників опитувань та інтерв'ю;

3. Рівень соціальної захищеності та матеріального забезпечення особи пенсійного віку в Україні є порівняно низьким, таким, що не дозволяє забезпечити належну якість життя. Таким чином, співробітники молодого та середнього віку демонструють певну толерантність, позитивно ставлячись до прагнення колеги пенсійного віку працювати якнайдовше;

4. В умовах браку кадрів, спричиненого, в т.ч. і воєнним станом, працівників поважного віку не завжди можна замінити молодшою особою, відповідного рівня професіоналізму;

5. Якщо мова йде про виборну посаду, то легітимним та легальним шляхом замінити особу, котра на ній перебуває, практично не можливо, адже на час дії воєнного стану вибори будь якого рівня не проводяться.

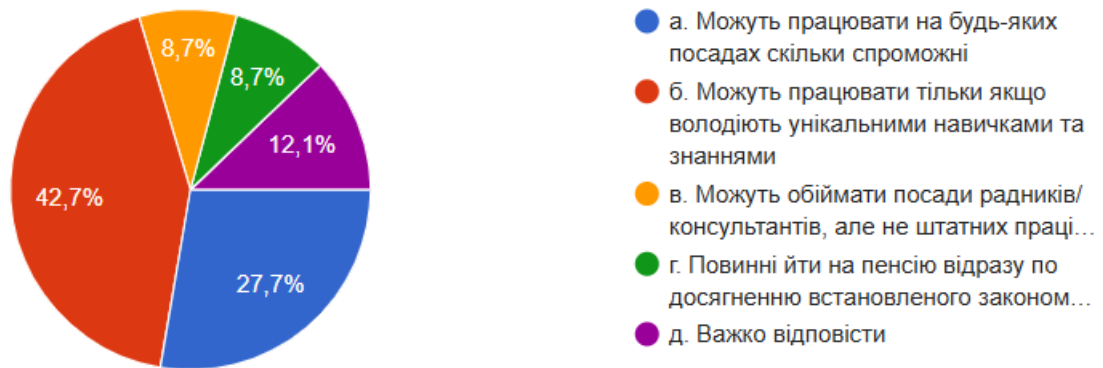

Рис. 2.4. Розподіл відповідей на запитання: «Яке з цих тверджень точніше відображає Ваше ставлення до роботи в ОМС осіб пенсійного віку» («керівники», n-206) [7].

Як бачимо, з даних рис. 2.4., більш ніж кожен четвертий респондент-«керівник» позитивно ставиться до професіоналів пенсійного віку. Відзначимо, що серед 206 респондентів даного анкетування, особи у віці 60+ склали 19 людей, 18 з яких і обрали варіант «можуть працювати на будь-яких посадах скільки спроможні». Ще понад 42% вважають, що обов'язковою умовою працевлаштування має бути наявність унікальних професійних навичок. Понад 8% відсотків опитаних зазначають, що пенсіонери можуть бути корисними в якості радників. На думку такої ж кількості опитаних, особа має йти на пенсію відразу ж по досягненні нею відповідного віку.

Негативний вплив, що чинить триваюча повномасштабна війна на кадрову ситуацію в громадах, чітко визначається за даними табл. 1.2. Як бачимо, на думку респондентів-«керівників», серед найбільш актуальних проблем, що впливають на кадрове забезпечення є: мобілізація жителів до лав ЗСУ, виїзд молоді на навчання за межі громади, гостра безпекова ситуація та вплив воєнних дій, виїзд жителів на проживання в інші регіони. Всі ці чинники взаємопов'язані між собою і негативно позначаються на рівні людського капіталу цільових громад дослідження.

Табл. 2.2. Розподіл відповідей на запитання: Наскільки актуальними для кадрового забезпечення закладів та установ всіх форм власності Вашої громади є нижченаведені чинники (де «0» – зовсім не актуально, а «5» - дуже актуально) («керівники», осіб):

Варіант відповіді	«0»	«1»	«2»	«3»	«4»	«5»
Відсутність серед жителів осіб потрібної кваліфікації	-	7	14	67	60	64
Виїзд молоді на навчання за межі громади	-	3	11	42	51	105
Виїзд жителів на проживання в інші регіони	-	3	20	49	54	83
Мобілізація жителів до лав Збройних сил	-	4	11	25	50	117
Відсутність закладів освіти потрібного спрямування	-	31	32	57	50	37
Висока конкуренція на ринку праці, дефіцит вакансій	-	25	42	65	32	43
Гостра безпекова ситуація, вплив воєнних дій	-	6	15	51	46	89
Низький рівень, неконкурентність заробітної платні	-	6	12	51	66	72

Респонденти-«виконавці» пропонують подібний перелік найбільш значущих загроз кадровому забезпеченню: мобілізація, виїзд молоді, гостра безпекова ситуація. Щоправда, в порівнянні з керівниками, виконавці

посилюють вагу такого чинника як «низький рівень та неконкурентність заробітної платні» (табл. 2.3.).

Табл. 2.3. Розподіл відповідей на запитання: Наскільки актуальними для кадрового забезпечення закладів та установ всіх форм власності Вашої громади є нижченаведені чинники (де «0» – зовсім не актуально, а «4» - дуже актуально) («виконавці», осіб):

Варіант відповіді	«0»	«1»	«2»	«3»	«4»
Відсутність серед жителів осіб потрібної кваліфікації	17	33	73	78	62
Виїзд молоді на навчання за межі громади	11	27	40	53	131
Виїзд жителів на проживання в інші регіони	21	34	51	65	92
Мобілізація жителів до лав Збройних сил	15	21	46	62	117
Відсутність закладів освіти потрібного спрямування	38	46	58	74	47
Висока конкуренція на ринку праці, дефіцит вакансій	42	61	59	47	54
Гостра безпекова ситуація, вплив воєнних дій	13	26	47	54	123
Низький рівень, неконкурентність заробітної платні	10	26	51	65	110

Також в ході дослідження було визначено ті чинники, що приваблюють та, відповідно, відштовхують громадян від роботи в ОМС.

Як під час анкетувань, так і в ході ФГ, серед найбільш позитивних сторін роботи були названі: нормований робочий день, стабільність кар'єри, регламентованість виробничих процесів, гарантований соціальний пакет тощо. Як видно з даних табл. 2.4., респонденти-«керівники» відносять до мотивуючих чинників також і заробітну платню та фінансові заохочення.

Табл. 2.4. Розподіл відповідей на запитання: «Керуючись власним досвідом, оцініть впливовість наведених чинників на рішення особи працювати в органах місцевого самоврядування» («керівники», осіб):

	Дуже впливає	Скоріше впливає	Не впливає	Важко відповісти
Стабільність, передбачуваність кар'єри, відсутність особистих ризиків	78	100	14	15
Нормованість робочого дня, гарантована відпустка, соціальний пакет	104	89	11	2
Чітка регламентованість робочих процесів, зрозуміла субординація	89	93	18	6
Престижність, можливість впливати на процеси в громаді	73	90	35	9
Винагорода за працю, фінансові заохочення, премії тощо	101	85	14	9
Порівнянна легкість працевлаштування, відсутність жорсткої конкуренції	24	96	55	31
Перспективність, можливість використати набуті вміння в подальшому зростанні	80	99	19	9

Не дивлячись на вищенаведені виклики, що стоять перед системою органів публічної влади, значна частина інформантів та респондентів даного дослідження позитивно оцінює кадрове забезпечення тих підрозділів та установ, в яких вони працюють, що видно на рис. 1.6.

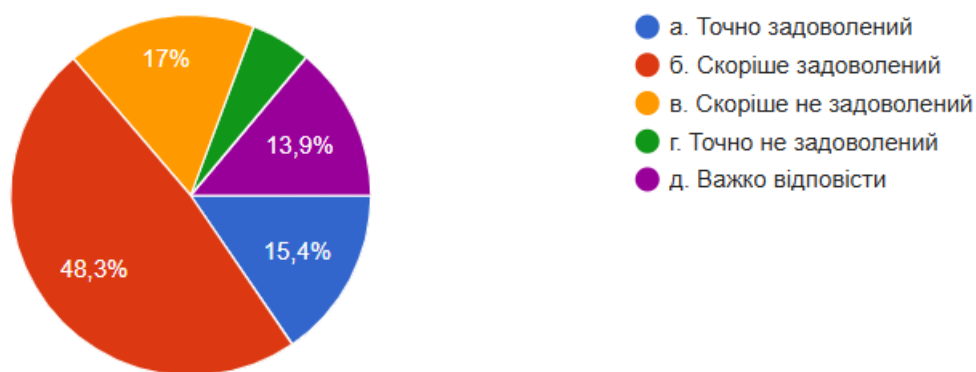

Рис. 2.5. Розподіл відповідей на запитання: «Наскільки Ви особисто, як посадова особа, задоволені кадровим забезпеченням Вашого органу місцевого самоврядування або установи за період 2022-2024р.» («виконавці», n-259).

При цьому найбільший відсоток «точно задоволених» респондентів-виконавців спостерігаємо в Зеленодольській, Недригайлівській та Охтирській громадах, а також в Криворізькій міській громаді. Натомість серед тих, хто обрав опцію «точно не задоволений» найбільше представників Комишуваської, Кролевецької та Михайло-Лукашівської громад.

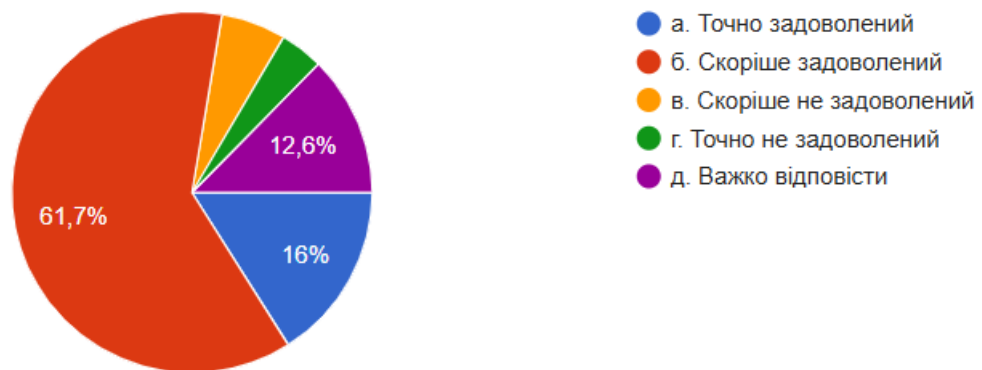

Рис. 2.6. Розподіл відповідей на запитання: «Наскільки Ви особисто, як керівник структурного підрозділу, задоволені кадровим забезпеченням Вашого ОМС за період 2022-2024р.» («керівники», n-206).

Ще більш оптимістично аніж «виконавці», оцінюють поточну кадрову ситуацію респонденти-«керівники» (рис. 2.6.). Серед тих 16%, які «точно задоволені», порівняно більшою є частка представників Балаклійської та Недригайлівської громад. 61,7% «скоріше задоволених» керівників рівномірно репрезентують більшість цільових громад дослідження. Найбільший відсоток «скоріше» та «точно» незадоволених спостерігаємо в Баштанській та Савинській громадах.

Таким чином, учасники нашого дослідження скоріше задоволені поточною кадровою ситуацією, але ця «задоволеність» чітко локалізується в межах їх підрозділів (закладів, установ). Відносна стабільність та передбачуваність професійної діяльності, наявність не дуже значного, але відносно гарантованого обсягу матеріальних та соціальних благ є тими чинниками, що приваблюють громадян на роботу до ОМС. Разом з тим, серед найбільших проблем в діяльності ПОМС на даний момент,

респонденти відзначають: невелику в порівнянні із приватним сектором винагороду за працю; воєнний стан, що спричинив такі виклики як: різке збільшення функціональних обов'язків; обмеження в пересуванні за кордон; обмеження в кар'єрному русі; призначення на посади без конкурсного відбору тощо.

Результати опитувань та ФГ демонструють наявність у керівного складу громад розуміння необхідності набуття співробітниками актуальних знань та навичок, що дадуть змогу на високому рівні реалізовувати основні завдання соціально-економічного розвитку громаді. Як бачимо з табл. 2.1., найбільш затребуваними напрямками професійного вдосконалення керівники визначили: проєктну діяльність та участь у грантах, законодавче забезпечення, комп'ютерну грамотність та питання кібербезпеки, Показово і друге місце іноземної мови в переліку «дуже актуальних» знань.

Табл. 2.5. Розподіл відповідей на запитання: «Як керівник структурного підрозділу, оцініть актуальність посилення знань та навичок Ваших співробітників за наступними напрямками» («керівники», осіб).

	Дуже актуально	Скоріше актуально	Не актуально	Важко відповісти
<i>Цифрові навички, комп'ютерна грамотність, кібербезпека</i>	90	107	9	2
<i>Робота з масивами даних, аналіз та візуалізація даних</i>	65	119	17	6
<i>Законодавче забезпечення за галузевим спрямуванням</i>	83	103	16	6
<i>Законодавче забезпечення діяльності ОМС</i>	73	108	18	7
<i>Знання іноземної мови</i>	93	75	21	18
<i>Фінансові засади публічного управління, бюджетна та податкова політика</i>	45	119	25	19
<i>Проектна діяльність, участь у грантових конкурсах, співпраця з донорами</i>	109	76	12	9
<i>Закупівельні процедури, онлайн-</i>	62	84	48	13

<i>тендери</i>				
<i>Взаємодія з приватними підприємствами, соціально відповідальним бізнесом</i>	53	102	33	20
<i>Співпраця з професійно-технічними навчальними закладами</i>	42	103	41	22

Респонденти-виконавці пропонують аналогічний перелік найбільш затребуваних знань та навичок (табл. 2.2.). Так, за сумою «дуже актуально» + «скоріше актуально», умовний топ-3 виглядає так: 1. Законодавче забезпечення діяльності; 2. Знання іноземної мови; 3. Комп'ютерна грамотність та кібербезпека. При цьому, за опцією «дуже актуально» знання іноземної мови значно випереджає всі інші запропоновані варіанти.

Табл. 2.6. Розподіл відповідей на запитання: «Оцініть актуальність посилення Ваших знань та навичок за наступними напрямками» («виконавці», осіб).

	Дуже актуально	Скоріше актуально	Не актуально	Важко відповісти
<i>Комп'ютерна грамотність, кібербезпека</i>	73	152	34	4
<i>Аналіз та візуалізація даних</i>	47	154	39	22
<i>Законодавче забезпечення діяльності</i>	93	134	23	12
<i>Знання іноземної мови</i>	107	102	33	19
<i>Бюджетна та податкова політика</i>	49	133	49	29
<i>Проектна діяльність, участь у грантах</i>	90	100	48	22
<i>Закупівельні процедури, онлайн-тендери</i>	52	98	78	32
<i>Взаємодія з приватним бізнесом</i>	48	116	57	38

Розвиток професійно-технічної освіти є одним з драйверів відновлення економіки України. Потреба у кваліфікованих фахівці робітничих професій

зростатиме по мірі активізації процесів відбудови територіальних громад, котрі вже зараз відчувають значний дефіцит цього виду трудових ресурсів, що видно на рис. 2.7.

Виконавці оцінюють гостроту даного питання дещо нижче (рис. 2.8.). Так, 32% опитаних говорять про «певний дефіцит», а на думку 24,7% нестача кадрів вже є відчутною, що призводить до несвоєчасного вирішення проблем. 21,2% респондентів-виконавців, переважно з Михайло-Лукашівської ТГ, вважають дефіцит кадрів дуже значим. Вартою уваги є і значна (понад 12%) частка тих, кому важко відповісти на дане питання. Серед тих 9,7% які не відчувають критичної потреби у фахівцях з ПТО найбільше представників Недригайлівської громади, а також респондентів Балаклійської та Краснокутської ТГ.

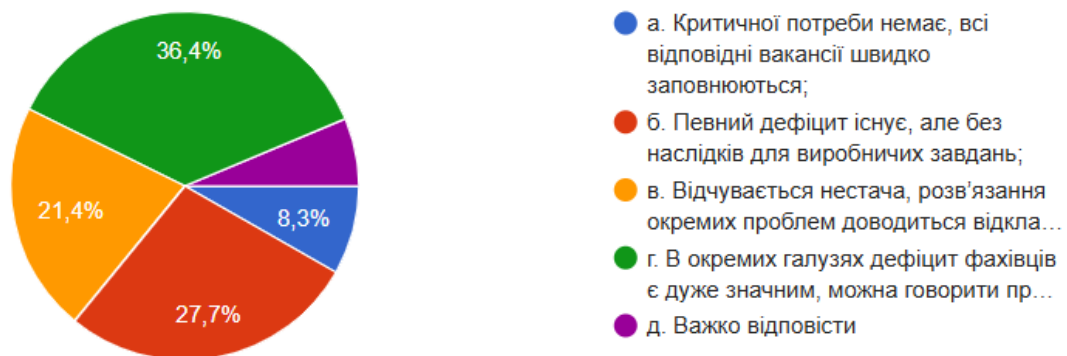

Рис. 2.7. Розподіл відповідей на запитання: «Яке з цих тверджень точніше відбиває потребу у фахівцях із професійно-технічною освітою для соціально-економічного розвитку Вашої громади» («керівники», n-206) [9].

Так, лише 8,3% опитаних керівників вважають, що в їх громадах немає критичної потреби у фахівцях з ПТО. 27,7% вже наголошують на наявності «певного дефіциту», що, тим не менше, не має наслідків для виробничих завдань. Проте, в же 21,4% опитаних відчувають нестачу такої гостроти, що вирішення окремих виробничих проблем доводиться відкладати на майбутнє. При цьому 36,4% респондентів, наголосили на значному дефіциті фахівців з ПТО, що дозволяє говорити про кадрову кризу в цій сфері. Важливо, що такої думки дотримуються представники не лише порівняно невеликих

громад (Баштанська, Єланецька, Зеленодольська, Савинська, Софіївська), але й респонденти з великих міських ТГ, зокрема Жовтоводської та Криворізької.

Серед тих 9,7% які не відчують критичної потреби у фахівцях з ПТО найбільше представників Недригайлівської громади, а також респондентів Балаклійської та Краснокутської ТГ. Варто зауважити, що під час фокус-груп інформанти наголошували на важливості низки особливостей. Одна з них – наявність тіньової зайнятості, що на практиці позначається в неготовності осіб офіційно працевлаштовуватися до установ та підприємств, незалежно від їх форм власності. Сюди ж можна віднести і небажання створювати ФОП, що неодмінно зумовить необхідність декларувати доходи, сплачувати податки тощо.

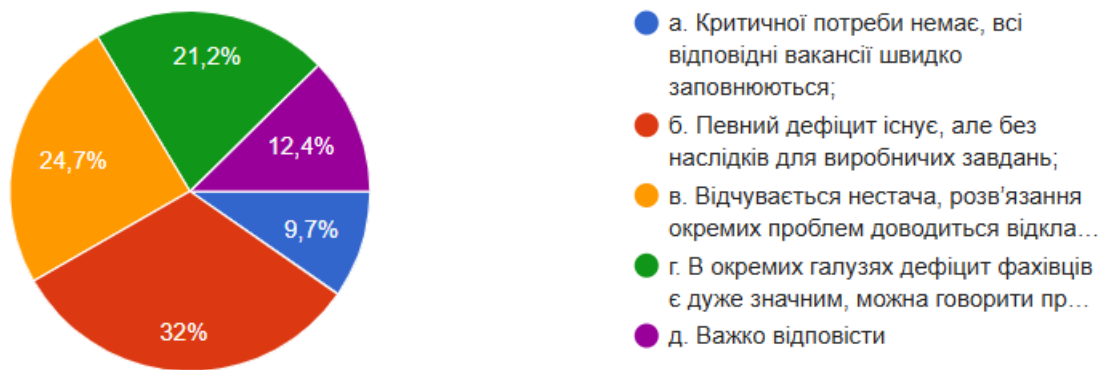

Рис. 2.8. Розподіл відповідей на запитання: «Яке з цих тверджень точніше відбиває потребу у фахівцях із професійно-технічною освітою для соціально-економічного розвитку Вашої громади» («виконавці», n-259) [9].

Свій вплив чинять і мобілізаційні процеси, що тривають в Україні в період дії воєнного стану. У зв'язку з ними, значна частина чоловіків вже перебуває в лавах Сил оборони України, тож на певний час виведена за межі ринку праці. Як зазначали інформанти ФГ, певна кількість осіб чоловічої статі свідомо уникає офіційного працевлаштування, адже це передбачає надання роботодавцем відповідних даних до Територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки.

Сьогодні працівники Служби безпеки України користуються низкою соціальних пільг у сфері користування різними видами громадського

транспорту (безкоштовний проїзд), у сфері охорони здоров'я (безкоштовні ліки, базовий медичний огляд та медичний огляд) , санаторно-курортне обслуговування, знижки в оплаті комунальних і житлово-комунальних послуг, інші послуги, що регулюються Законами України «Про Службу безпеки України» та «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». .

Військовослужбовці мають право вільно обирати релігію або не сповідувати жодної релігії та відкрито висловлювати свої релігійні чи атеїстичні погляди. Ви також маєте право купувати, зберігати та використовувати релігійну літературу будь-якою мовою та інші релігійні предмети. Держава надає військовослужбовцям відповідне матеріальне, фінансове та інше забезпечення відповідно до умов їх служби, що сприяє утриманню висококваліфікованих кадрів у Збройних Силах.

Соціальний захист працівників Служби безпеки України, які уклали трудовий договір, здійснюється на загальних засадах відповідно до законодавства про працю та конкретизується законодавством про соціальне забезпечення. Зазначається, що незважаючи на те, що чинне законодавство передбачає низку пільг для військовослужбовців СБУ, сьогодні держава ще не в змозі забезпечити їх повну реалізацію, оскільки для цього є необхідна економічна база, достатні фінансові кошти. – брак ресурсів та чіткого механізму реалізації задекларованих гарантій та пільг.

Розмір грошового забезпечення залежить від займаної посади, військового звання, досвіду, інтенсивності та специфіки служби, кваліфікації та наукового ступеня чи вченого звання військовослужбовця. Крім того, усі військовослужбовці, крім військовослужбовців строкової служби, мають право на щорічну основну відпустку із збереженням матеріального забезпечення та додаткове грошове забезпечення на оздоровлення в розмірі місячного грошового забезпечення.

Право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника безпосередньо залежить від того, чи перебуває пенсіонер на утриманні померлого або

померлого військовослужбовця. Частиною 1 ст. 30 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» закріплено відповідне право за непрацездатними членами сім'ї військовослужбовця, які перебували на його утриманні [9].

Соціальне забезпечення військовослужбовців є важливою складовою системи соціальної політики держави, спрямованої на підтримку осіб, які захищають її національні інтереси та територіальну цілісність. Він включає комплекс заходів, спрямованих на забезпечення гідного рівня життя, медичного обслуговування, соціальних гарантій і захисту прав військовослужбовців та членів їх сімей.

Особливе значення соціального забезпечення має підтримка психічного та фізичного здоров'я військовослужбовців, особливо тих, хто бере участь у виконанні бойових завдань. Забезпечення належного соціального супроводу військовослужбовців не лише сприяє підвищенню морального духу та ефективності виконання поставлених завдань, а й зміцнює довіру громадян до держави.

Зрозуміло, що країна, яка зараз перебуває у стані війни, має обмежені економічні можливості для фінансування багатьох сфер і постійно стикається з проблемою балансування потреб оборони, економіки та розвитку людського капіталу. Водночас вважаємо недоцільним застосування поняття «утриманець члена сім'ї військовослужбовця» як універсального терміна в системі соціального захисту цих осіб.

Факт утриманства має бути доведений та встановлений, що може призвести до численних порушень та зловживань при призначенні соціального захисту потенційним одержувачам. Крім того, закон не завжди надає право на соціальний захист лише тим особам, які перебували на утриманні на момент виникнення потреби у соціальному захисті, приклад чого наводився вище. Право на неї мають також особи, які потребують підтримки, але вона не виникла (онуки).

Водночас соціальна захищеність цієї групи осіб має компенсувати важкі умови праці та обмеження їх прав, що випливають з умов даного виду служби, мотивувати їх до високого професійного, самовідданого та самовідданого виконання своїх обов'язків. максимально ефективно.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПОСИЛЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

3.1. Досвід соціального захисту підтримки військовослужбовців та членів їх сімей на рівні територіальної громади

Соціальний захист населення – одна із основних функцій селищної ради, яка спрямована на матеріальне забезпечення вразливих верств населення – це інваліди, пенсіонери, сім'ї з дітьми, учасники війни та учасники бойових дій, чорнобильці, ветерани праці та інші пільгові категорії населення. Одним із структурним підрозділом, який займався даним питанням – це відділ з питань соціального захисту Близнюківської селищної ради. З початку оголошення воєнного стану в Близнюківській селищній територіальній громаді прийнято понад 5 тис. внутрішньо переміщених осіб. Починаючи з березня 2022 року за допомогою на проживання звернулося 4815 внутрішньо переміщених осіб. Також у відділі проводиться прийом документів від фізичних осіб, які безоплатно поселили в себе переселенців та отримують компенсацію за державною програмою «Прихисток».

Починаючи з квітня 2022 року, 275 місцевих жителів поселили в себе 860 внутрішньо переміщених осіб, сума призначеної компенсації складає 4,4 млн.грн. Відділом з питань соціального захисту населення у 2023 році прийнято та передано до управління соціального захисту населення Лозівської районної військової адміністрації 1586 справ з призначення всіх видів державних соціальних допомог в електронному та паперовому вигляді, в тому числі соціальних допомог - 540, пільг – 340, житлових субсидій – 706. Прийнято 36 заяв на забезпечення засобами реабілітації осіб з інвалідністю. Ведеться робота з особами, які потребують санаторно-курортного лікування [29].

На облік у відділу з питань соціального захисту населення Близнюківської селищної ради для забезпечення санаторно-курортним

лікуванням перебуває 125 осіб з інвалідністю та 8 осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. У 2023 році за рахунок коштів обласного бюджету оздоровилися 44 особи вказаних категорій у місцевих санаторіях. Одним із видів соціальної підтримки мешканців Близнюківської територіальної громади, які опинилися в скрутній життєвій ситуації, є надання одноразової адресної грошової допомоги. Так, у 2023 році даною допомогою скористалося 154 осіб на загальну суму 597,5 тис.грн. На виконання Програми Близнюківської селищної територіальної громади «Соціальна підтримка захисників/захисниць України та членів їх сімей» упродовж 2023 року надавалася матеріальна допомога членам сімей загиблих (померлих) захисників України на суму 337,2 тис.грн. (63 чол.) [33].

Для реалізації заходів затвердженої Комплексної програми соціального захисту населення Близнюківської територіальної громади на 2021-2023 роки для відшкодування послуг пільгових категоріям населення громади укладені договори з: ПП «Транссервіс - 2008» - для відшкодування послуг з пільгового проїзду автотранспортом осіб з інвалідністю внаслідок війни, ветеранів війни, дітей з інвалідністю, дітей з багатодітних сімей, громадяни, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; Структурним підрозділом «Служба приміських пасажирських перевезень» Регіональної філії «Донецька залізниця» АО «Українська залізниця» - для відшкодування послуг з проїзду залізничним транспортом; ПАТ «Укртелеком» - для відшкодування послуг зв'язку пільговим категоріям населення [26].

Після проведення звірки інформації з отриманих від організацій списків та реєстрів з інформацією з Єдиного державного автоматизованого реєстру осіб, які мають право на пільги для перевірки пільгового стану осіб та проведення коректного відшкодування, селищною радою перераховані кошти Відповідно до постанови КМУ від 23.09.2020 року №859 «Деякі питання призначення і виплати компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги з догляду на непрофесійній основі» селищною радою перераховано кошти для виплати у 2023 році 39 особам у сумі 554,8 тис.грн.

Відділом ведеться облік повнолітніх недієздатних осіб та осіб, цивільна дієздатність яких обмежена.

На обліку перебуває 24 осіб. Протягом року проводилася інформаційно-роз'яснювальна робота з опікунами недієздатних осіб. На кожну особу сформовано особові справи, які наповнювались документами відповідно до вимог. Пріоритетними завданнями соціальної політики на сучасному етапі є підвищення якості та рівня доступності соціальних послуг. Послуги із соціальної підтримки, стосується майже кожної родини з моменту народження і супроводжуються упродовж життя. ПП «Транссервіс - 2008» 390,0 тис.грн ; Структурному підрозділу «Служба приміських пасажирських перевезень» Регіональної філії «Донецька залізниця» АО «Українська залізниця» 57,1 тис.грн ПАТ «Укртелеком» 9,0 тис.грн [14]

Невід'ємним надавачем соціальних послуг у 2023 році була робота Комунального закладу «Центру надання соціальних послуг Близнюківської селищної ради». Діяльність Центру спрямована на розвиток системи соціального обслуговування, підвищення якості наданих послуг, їх адресність, своєчасність надання та наближення до отримувачів, комплексний підхід та розвиток інноваційних моделей у їх наданні.

Відділенням соціальних послуг за місцем проживання надається близько 35 видів послуг, що надаються в сільській місцевості. Протягом 2023 року виявлено 252 громадянина, які потребують надання соціальних послуг, фактично надано соціальних послуг 252 особам. На платних умовах обслуговано 47 громадян похилого віку, яким надано 4148 соціальних послуг на загальну суму 170,3 тис. грн. Оцінка ефективності діяльності Центру становить 100% [29].

В відділенні соціальної допомоги за місцем проживання спостерігається тенденція до збільшення кількості обслуговуваних осіб. Пунктом прокату технічних засобів реабілітації за звітний період було виявлено 36 громадян похилого віку, яких було забезпечено технічними засобами реабілітації, а саме: кріслами колісними, палицями та милицями.

Протягом 2023 року фахівці відділення соціальної роботи відвідали та надали соціальні послуги 46 сім'ям, які опинилися в складних життєвих обставинах та в яких виховується 154 дитини. У процесі роботи з даною категорією сімей нашої громади, працівниками відділення соціальної роботи ЦНСП визначено основні причини, з якими найчастіше пов'язані проблеми, що виникають у них: пияцтво, безробіття, низький рівень виховного потенціалу батьків, залежність, труднощі підліткового віку, непрацездатність, хвороба дитини, конфлікт між членами родини, різні види насильства. Важливим фактором сімейного неблагополуччя також є низький рівень матеріального забезпечення.

Важливими критеріями якості соціальної роботи є відсоток сімей, у яких вирішено складні життєві обставини. Так протягом 2023 року мінімізували свої складні життєві обставини 16 сімей. Трьом родинам, які знаходяться на обліку у відділенні соціальної роботи надано допомогу по встановленню інвалідності (2 дітей; 1 доросла особа).

Фахівцями із соціальної роботи ЦНСП разом з іншими суб'єктами соціальної роботи вирішувались питання надання комплексної допомоги у подоланні життєвих проблем: проводилась соціально-профілактична робота щодо належного виконання батьківських обов'язків, спрямованих на всебічний розвиток дитини, формування навичок догляду за дитиною, відродження материнських почуттів, збереження здоров'я матері та дитини, облаштування оселі та приведення помешкання до належного санітарно-гігієнічного стану, безпечного для перебування в ньому дитини, надавалась допомога в оформленні необхідних документів, проводилась профілактична робота щодо усунення та Відділення соціальних послуг за місцем проживання, при якому функціонує пункт прокату технічних засобів реабілітації Відділення соціальної роботи

Відділення натуральної та грошової допомоги Відділення соціальної адаптації попередження проявів негативної поведінки у батьків, пияцтва, профілактики насилля у сім'ї, сприяння в медичному обстеженні,

працевлаштування та інше. У 2023 році було започатковано разом із працівниками КУ «Інклюзивно-ресурсний центр» Школу відповідального батьківства. Протягом трьох місяців батьки з п'яти родин, які опинилися у СЖО, за підтримки фахівців посилювали свій батьківський потенціал. Батьки отримали практичні поради щодо догляду за собою та дітьми, дізналися про надання першої допомоги малечі при невідкладних станах, про режими дня дітей відповідного віку.

З метою надання соціальних послуг неповнолітнім та молоді, які засуджені до покарань не пов'язаних з позбавленням волі Центр надання соціальних послуг співпрацює із Лозівським районним сектором філії Державної установи «Центр пробації» в Харківській області. Здійснюються заходи, спрямовані на формування та закріплення здорового способу життя, профілактики наркоманії, соціально-небезпечних хвороби, надаються індивідуальні консультації, згідно складених індивідуальних програм сектору пробації. Індивідуальною соціальною роботою центру охоплено 11 осіб, засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі.

При відділенні соціальної адаптації функціонує група «здорових людей», яка охоплює послугами 26 осіб, це люди похилого віку та особи з особливими потребами, які активно займаються оздоровчою фізкультурою, фітнесаеробікою, скандинавською ходьбою, вправами з йоги та пілатесу. Для цих занять Центром закуповується та оновлюється спортивний інвентар, це і м'ячі, і палки для скандинавської ходьби, експандер-резинки, балансові подушки та інше. Започаткована актуальна на сьогодні популярна послуга «Соціальна бібліотека», де наповнюються полицки україномовною літературою, і кожен відвідувач Центру має змогу при бажанні взяти собі книгу чи журнал. Сьогодні військовим, їх родинам, внутрішньо переміщеним особам, а також родинам які опинилися у складних життєвих обставинах, необхідна допомога психолога та ментальна реабілітація.

Черговим результатом вирішення проблеми у зазначеному напрямку - є підписання Меморандуму з ВБФ «Деполь Україна», де мобільна бригада

висококваліфікованих та досвідчених психологів та психотерапевтів надали безоплатну психологічну підтримку 34 особам, з них 8 дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії проти України [26].

Працівники Центру протягом року брали участь у навчанні правил мінної безпеки, у стійкісноорієнтованому тренінгу з основ Моделі стійкості спільнот, організовували зустрічі для внутрішньо переміщених осіб та інших категорій громадян громади з психологами Польської гуманітарної акції. Попри війну люди похилого віку не мають лишатися поза увагою. Протягом 2023 року проводилися зустрічі з ветеранам та активними пенсіонерами Близнюківської громади, де обговорювалися актуальні питання сьогодення.

З метою забезпечення інклюзивного розвитку та створення сприятливого середовища для рівного доступу до можливостей найбільш вразливих груп населення громади, відповідно до рішення Близнюківської селищної ради було організовано поїздки для 60 осіб похилого віку до Харківського зоологічного парку та регіонального ландшафтного парку «Фельдман-Екопарк» у м. Харків. З 01 березня 2023 року при Центрі надання соціальних послуг в селищі Близнюки та в Новонадеждинському старостинському окрузі впроваджено надання послуг «Соціального перукаря». За березень-грудень 2023 року послугами перукаря скористалися 250 осіб, яким надано соціальних послуг на загальну суму 21,3 тис, грн. В подальшому планується запровадження послуг «Соціального перукаря» в найбільш віддалених старостинських округах Близнюківської селищної територіальної громади [28].

Відповідно до Порядку отримання, обліку, розподілу та видачі гуманітарної/благодійної допомоги наданої донорами/благодійниками близнюківській селищній територіальній громаді в умовах воєнного стану, затвердженого рішенням виконавчого комітету Близнюківської селищної ради від 09 березня 2022 року № 64-а на базі Центру надання соціальних послуг створено «Банк одягу» для забезпечення внутрішньо переміщених осіб, осіб з інвалідністю та громадян, які опинилися в складних життєвих

обставинах одягом, взуттям, посудом та іграшками. За 2023 рік 1110 осіб були забезпечені одягом, взуттям, посудом, іграшками та шкільним приладдям.

У 2023 році створення (відкриття) нових, ліквідація, закриття діючих відділень в Центрі не проводилося. На даний час потреби в створенні спеціалізованих відділень немає. У 2023 році фахівець із соціальної роботи пройшла підвищення кваліфікації в Центрі післядипломної освіти Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна за спеціальністю «Соціальна робота». Працівників Центру, які б навчалися в навчальних закладах різного рівня акредитації не має. Протягом 2023 року проводилися семінарські заняття з соціальними робітниками, на яких обговорювалися питання якісного надання соціальних послуг, підготовку до роботи в осінньо-зимовий період.

Матеріально-технічна база Центру надання соціальних послуг знаходиться на задовільному рівні. В Центрі створена та постійно оновлюється електронна та паперова база даних щодо соціального обслуговування громадян. Державний стандарт соціальної послуги догляд вдома запроваджується майже в повному обсязі. Одним із основних напрямків роботи Центру надання соціальних послуг є організація роботи з підприємствами, установами, громадськими та благодійними організаціями. Центр надання соціальних послуг тісно співпрацює з Близнюківською центральною районною лікарнею, а саме; проведення медичних оглядів спеціалістами лікарні, виїзні консультації лікарів, переоформлення медичних карток громадян похилого віку.

3.2. Напрями удосконалення соціальної політики щодо військовослужбовців та членів їх сімей

Важливо, що відсутність фахівців позначається не лише на суто виробничих процесах, але й на соціальних зобов'язаннях влади перед

населенням ТГ. Так, в одній з громад Харківської області ОМС не можуть налагодити підвіз дітей до закладу освіти через брак водіїв з водійським посвідченням відповідної категорії та станом здоров'я.

Дані, зібрані під час підготовки роботи, характеризують ставлення до системи підготовки управлінських кадрів як неоднозначне. Інформанти ФГ, особливо найбільш досвідчені керівники місцевого рівня, неодноразово наголошували на важливості саме практичного досвіду для молодого фахівця-управлінця. Не відкидаючи потреби в теоретичній базі, що формується в закладах освіти, більшість інформантів акцентовано пріоритизує наявність вмінь та актуальних навичок, що, на їх думку, набуваються лише в ході практичної діяльності.

Як бачимо з діаграми на рис. 3.1, переконаними в потрібності освіти за фахом «Публічне управління» є менше третини респондентів, натомість «скоріше потрібною» її вважають 51,5 респондентів.

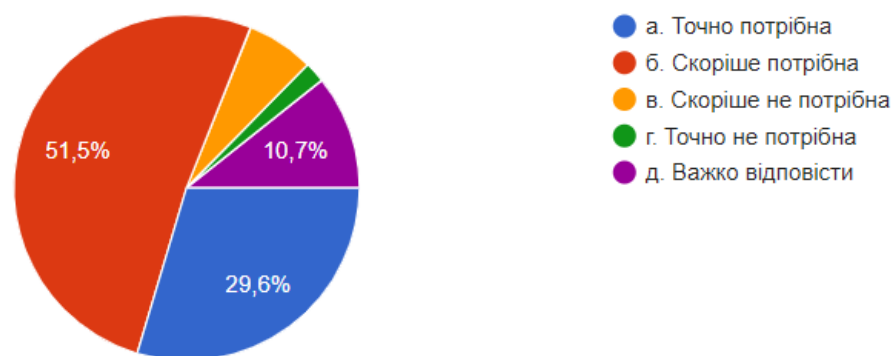

Рис. 3.1. Розподіл відповідей на запитання: «На Вашу думку, наскільки освіта магістерського рівня за спеціальністю 281 – публічне управління та адміністрування потрібна для успішної кар'єри в органах публічної влади в Україні» («керівники», n-206) [24].

В цілому, ставлення керівного складу громад до регулярності підвищення кваліфікації працівників ОМС відображено на рис. 3.2. Як бачимо, з точки зору кожного четвертого керівника (25,2%), оптимальна регулярність підвищення кваліфікації – кожні два роки.

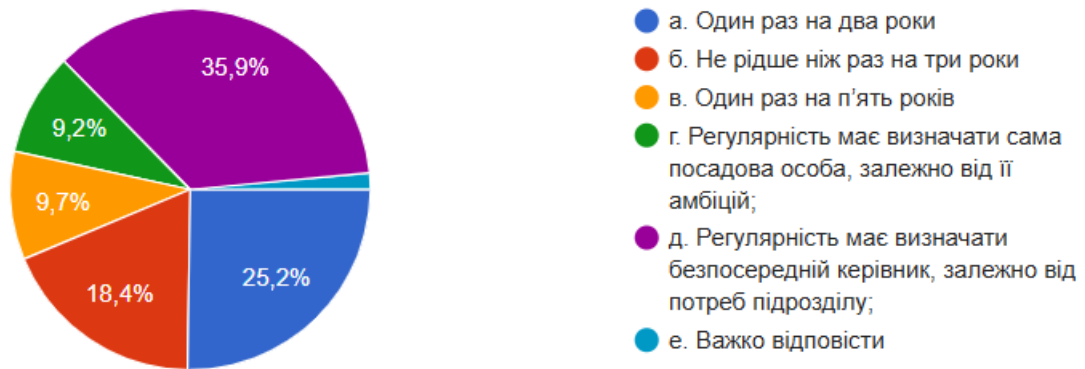

Рис. 3.2. Розподіл відповідей на запитання: «На Вашу думку як досвідченого керівника, наскільки часто працівникам органів публічної влади (окрім вперше призначених) варто проходити підвищення кваліфікації» («керівники», n-206) [24].

Ця думка підтверджується і даними ФГ, інформанти яких постійно наголошували на важливості своєчасного і постійного оновлення професійних знань, що мають відповідати актуальним викликам. 18,4% респондентів вважають, що достатньо підвищувати кваліфікацію один раз на три роки. Проте переважна більшість керівників (35,9%) залишаються за собою право вирішувати, з якою регулярністю їх підлеглий має підвищувати свою кваліфікацію.

Під час ФГ інформанти-керівники продемонстрували повне розуміння важливості професійного розвитку та вдосконалення, навели приклади практичної підтримки прагнення співробітників до отримання нових знань та навичок. При цьому окремі керівники готові фінансово заохочувати тих підлеглих, що прагнуть професійного вдосконалення, в тому числі й шляхом оформлення платних підписок на необхідні навчальні цифрові платформи, зокрема ті, що стосуються бухгалтерської справи, інформаційної безпеки, аналізу даних тощо.

Разом з тим, як видно з даних рис. 3.3. для значної частини керівників, наприклад приватні освітні платформи, залишаються поза межами професійної зацікавленості. 34% респондентів не готові оцінювати їх якість, адже не знайомі з матеріалами цих освітніх ініціатив. Як «задовільний»

можна оцінити рівень освітніх програм на приватних платформах на думку 35,4% і лише 5,8% визначають цей рівень як «високий». Також привертає до себе увагу і великий відсоток тих керівників, які утрималися від чіткої оцінки, обравши опцію «важко сказати». Можемо висловити припущення, що за відсутності даної опції серед відповідей, значна частина респондентів зупинилася б на варіанті «не готовий оцінювати».

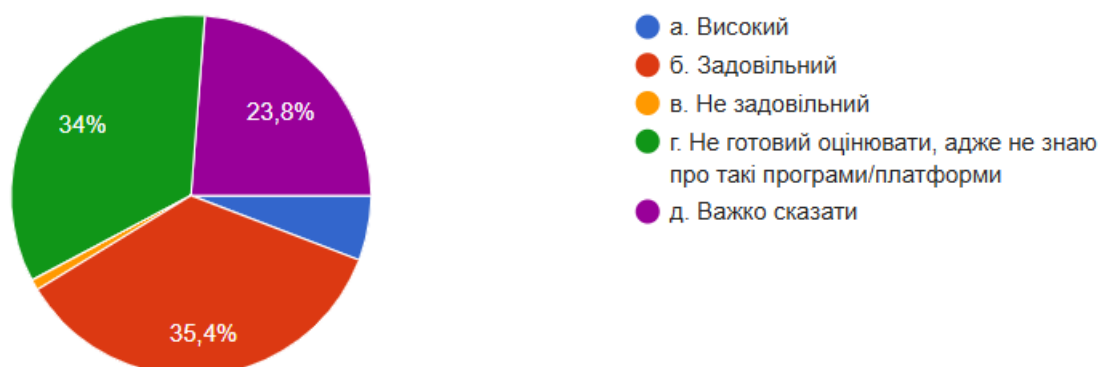

Рис. 3.3. Розподіл відповідей на запитання: «Як Ви можете оцінити рівень освітніх програм для посадових осіб місцевого самоврядування, що впроваджуються в приватних закладах вищої освіти та/або на приватних освітніх платформах» («керівники», n-206) [33].

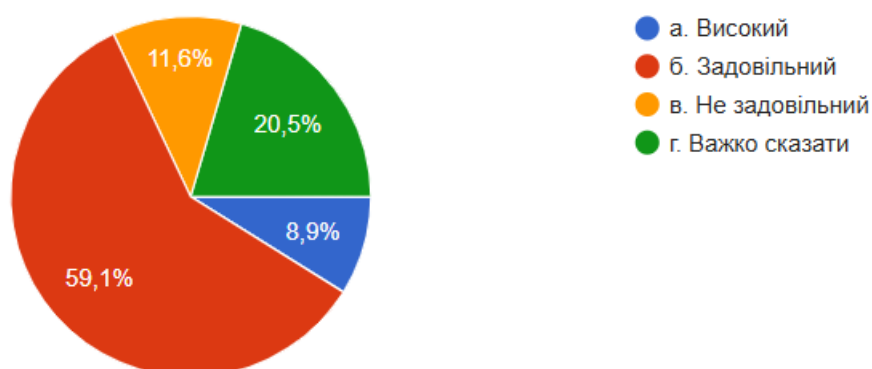

Рис.3.4. Розподіл відповідей на запитання: «Оцініть рівень Вашої обізнаності щодо освітніх програм для посадових осіб місцевого самоврядування та працівників комунальних установ, що впроваджуються в приватних закладах вищої освіти та/або на приватних освітніх платформах» («виконавці», n-259) [33]

59,1% респондентів-виконавців вважають себе задовільно обізнаними в питаннях діяльності приватних освітніх платформ, натомість не задоволені рівнем власної поінформованості лише 11,6%. Як і у випадку з керівниками, значним є відсоток тих, хто не має чіткої позиції щодо даного питання. Можна зробити припущення, що значна частина таких респондентів не знайома з роботою приватних освітніх платформ.

В цілому ставлення як до державних освітніх закладів, так і до приватних освітніх ініціатив у більшості інформантів дослідження можна охарактеризувати як нейтральне або стримано-позитивне. Під час ФГ учасники не висловлювали різкого несприйняття управлінської освіти, при цьому постійно наголошуючи на необхідності поєднання глибоких теоретичних знань із ґрунтовною практичною підготовкою та необхідністю постійного вдосконалення. Управлінська освіта сприймається більшістю інформантів як не зайвий додаток, але не як фундамент професійного зростання, в основі якого має лежати якісна галузева (технічна, економічна, юридична, медична тощо) освіта з обов'язковим поєднанням із практичним досвідом.

Таким чином, за результатами проведеного дослідження, спираючись на інформацію, отриману в ході вторинної обробки результатів соціологічних досліджень, а також анкетувань та фокус-групових інтерв'ю з представниками органів публічної влади, а також співробітниками освітніх закладів, в яких здійснюється підготовка фахівців за спеціальністю 281 – Публічне управління та адміністрування, можемо зробити наступні висновки.

Система кадрового забезпечення органів місцевого самоврядування за 2022-2024рр. відчула негативний вплив повномасштабної війни, проте в цілому, продовжує виконувати покладені на неї завдання. Більшість керівників та виконавців визначають кадрову ситуацію у своїх громадах як задовільну, таку що адаптувалася до умов воєнного стану.

Серед найбільш мотивуючих чинників, що сприяють в діяльності особи на посаді в ОМС варто назвати: відчуття причетності до життя спільноти,

можливість робити конкретні дії для підвищення згуртованості, добробуту та безпечності громади; стабільність професійної діяльності; порівняну гарантованість соціального пакету; невелике, але поступове збільшення винагороди за працю. Серед відштовхуючих чинників, що заважають особі зробити вибір на користь роботи в ОМС визначено: не конкурентна, в порівнянні з приватним сектором, заробітна платня; значні психоемоційні навантаження на ПОМС та, особливо, тих співробітників комунальних закладів, котрі безпосередньо працюють з людьми у ЦНАП, ЦНСП тощо.

Посадові особи місцевого самоврядування критично оцінюють роль держави у взаємодії з ОМС. Усвідомлюючи і приймаючи філософію децентралізації, вітаючи її як перспективний напрямок розвитку України, інформанти ФГ з числа керівного складу громад вбачають в державі скоріше контролера/інспектора, але не повноправного партнера. Підставою для цього є намагання держави передати ПОМС ті обов'язки, що, на думку останніх, мають виконуватися представниками органів виконавчої влади.

В громадах існує значний дефіцит робітничих спеціальностей: електриків, малярів, токарів, слюсарів та інш. Брак подібних кадрів заважає своєчасно виконувати поточні виробничі завдання, знижує рівень інвестиційної привабливості ТГ, а також негативно впливає на якість життя мешканців громад, унеможливаючи своєчасне проведення ремонтних, монтажних, будівельних, транспортних та інших видів робіт. Зауважимо, що мова йде про надання саме легальних послуг ліцензованими та офіційно працевлаштованими фахівцями, адже, як наголошували інформанти ФГ, існують «сірі» ринки відповідних послуг, що фактично можуть задовольнити нагальні потреби громадян. Таким чином, існує нагальна потреба у матеріально-технічній, фінансовій та кадровій підтримці закладів ПТО. При цьому об'єктами підвищеної уваги можуть стати освітні заклади, релоковані з тимчасово окупованих та прифронтових територій.

Освіта за спеціальністю 281 – публічне управління та адміністрування сприймається в цілому як не зайвий, але не необхідний елемент фахового

зростання працівників органів публічної влади на місцевому рівні. Під час ФГ інформанти наголошують, що магістерські програми даного спрямування конче необхідні керівникам високого рангу, натомість для ефективного виконання функціональних обов'язків виконавцям середньої та нижньої ланки достатньо якісної галузевої освіти, постійної практичної діяльності, а також регулярного (раз на 2-3 роки) проходження підвищення кваліфікації, яке може мати такі формати: стажування в успішних громадах; нетривалі закордонні відрядження практичної галузевої спрямованості; стажування за галузевим спрямуванням в органах влади вищого рівня.

Учасники дослідження наголошують на значній потребі у вдосконаленні власних знань та вмінь з таких напрямів як: проєктна діяльність, кібербезпека та інформаційні технології, аналіз даних та робота з інформацією, іноземна мова. Варто відзначити, що знання іноземної мови все більшою кількістю респондентів відзначається вже не як «бажане», але як обов'язкове для повноцінного якісного виконання посадових обов'язків.

ВИСНОВКИ

Деякі категорії громадян потребують соціального захисту не тільки тому, що вони втратили можливість самотійно і повноцінно забезпечувати своє існування, а й тому, що виникає об'єктивна потреба в додатковому соціальному захисті з боку держави. Військовослужбовці належать до такої вразливої категорії, оскільки їх діяльність безпосередньо пов'язана із загрозою життю та здоров'ю. Відповідно, у групі ризику знаходяться і члени їхніх сімей, оскільки вони також перебувають в особливих умовах, умови життя яких суттєво відрізняються від умов проживання інших людей. Тому вирішення проблеми соціального захисту цієї категорії громадян має стати першочерговим завданням держави.

Ефективне правове і соціальне забезпечення військовослужбовців полягає в забезпеченні їх конституційних прав і свобод, задоволенні матеріальних і духовних потреб відповідно до службової діяльності та статусу в суспільстві, підтримці соціальної стабільності у військовому середовищі. У зв'язку з особливою важливістю реалізації правових норм у сфері правового та соціального захисту військовослужбовців у період воєнних дій в Україні гостро постають питання щодо захисту незалежності громадян, суверенітету та територіальної цілісності України, як а також обов'язки державних військовослужбовців у сфері правового та соціального захисту. Основним завданням держави у сфері соціального захисту військовослужбовців є всебічне забезпечення цих осіб та членів їх сімей, яке б компенсувало встановлені чинним законодавством обмеження для військовослужбовців та умови служби, притаманні цій категорії. робітників. Крім того, зазначеним законом передбачено, що військовослужбовці та члени їх сімей користуються пільгами, гарантіями та компенсаціями, встановленими для громадян України законами та іншими нормативно-правовими актами, а також рішеннями органів місцевого самоврядування. Якщо ці особи мають право на однакову пільгу, гарантію чи компенсацію з

кількох підстав одночасно, їм надається пільга, гарантія чи компенсація лише з причини, яку вони обирають, за винятком випадків, встановлених законом.

Мобілізовані військовослужбовці під час вступу на службу мають бути ознайомлені зі своїми правами та обов'язками, але в екстремальних умовах на початку війни не всі з них мали таку можливість вирішити основні завдання фізичного захисту себе, своїх рідних та військовослужбовців. Батьківщина. І питання реалізації їх можливостей у правовому та соціальному плані було і залишається далеко не колишнім.

Соціологічні дослідження стану свідомості учасників бойових дій свідчать, що «командування військової частини не завжди інформує військовослужбовців про їх законні права щодо отримання тих чи інших видів забезпечення». Це також зумовлено кількістю та недостатньою системністю норм правового та соціального захисту військовослужбовців, а також створенням нових правил їх реалізації в умовах загострення військово-політичної ситуації в державі.

Немає єдиного підходу до правового регулювання соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей, немає єдиного законодавчого акту, згідно з яким були б узгоджені консолідовані та взаємоузгоджені стандарти та принципи побудови всієї структури соціального захисту у сфері було б створено дослідження. Незважаючи на зміни, спрямовані на підвищення якості соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей, зазначаємо, що ці зміни стосуються кількісних, а не якісних нормативів.

Реалії та досвід першого року війни, в якому опинилася Україна, доводять, що в умовах воєнного стану виконання державними органами обов'язку щодо забезпечення соціального захисту військовослужбовців потребує додаткової нормативної конкретизації. Першочергові заходи мають здійснювати органи виконавчої влади з огляду на оперативний, повсякденний характер їх діяльності.

Забезпечення реалізації соціально-економічних і правових гарантій військовослужбовців, осіб, звільнених у запас або у відставку, членів їх

сімей, а також членів сімей військовослужбовців, які загинули (померли), пропали безвісти або стали недієздатними під час проходження військової служби, полонені. під час воєнних дій (війни) або під час участі в міжнародних операціях з підтримання миру та безпеки покладається на Кабінет Міністрів України як найвищий встановлений Конституцією орган виконавчої влади в галузі оборони має обов'язок. Здійснення заходів щодо забезпечення соціально-економічного та правового захисту цієї категорії осіб покладається на Міністерство оборони України.

Наприклад, стаття 1 Закону «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» визначає сутнісне поняття «соціальний захист», яке є ширшим за попереднє поняття «соціальне забезпечення». Відповідно до цієї статті соціальний захист - це діяльність держави, спрямована на створення цілої системи спеціальних правових норм і гарантій забезпечення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців.

Реалії сьогодення значно підвищили попит на послуги військових юристів. Однак захист військових у кримінальних справах під час військової операції суттєво відрізняється від звичайної судової діяльності. Війна призвела до суттєвих змін у роботі судів.

Необхідно створити чітку систему гарантій соціального (матеріального) забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей з метою забезпечення їх дотримання та реалізації державою, мотивуючи громадян до військової служби. Адже сьогодні в Україні немає важливішого завдання, ніж захист і забезпечення прав військовослужбовців Збройних Сил України та інших військових формувань, які захищають наші кордони, суверенітет і цілісність нашої держави, які захищають Українську державу і народ ціною свого життя та здоров'я.

У випадках, коли необхідна обов'язкова участь адвоката, процесуальні дії проводяться за участю адвокатів Центру захисту прав людини в судовій діяльності, які найчастіше беруть участь у режимі відеоконференції. В

умовах збройної агресії Російської Федерації проти України соціальний захист військовослужбовців та їх сімей набуває вирішального значення.

Забезпечення посиленого соціального захисту військовослужбовців сприяє виконанню громадянами України обов'язків із захисту Батьківщини, її суверенітету, незалежності та територіальної цілісності. Налагодження такого підходу до правового та соціального захисту військовослужбовців є невід'ємною частиною забезпечення обороноздатності країни.

Водночас важливо зазначити, що в сучасних умовах держава все ще намагається забезпечити належний соціальний захист військовослужбовців та їх сімей, зокрема виплату грошового забезпечення та винагород, лікування та реабілітацію. Хоча сьогодні Україна має дуже обмежені економічні можливості для фінансування багатьох сфер.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Актуальні потреби та бачення можливостей для кар'єрного і професійного зростання ветеранів. Результати онлайн опитування Українського ветеранського фонду 15-25 січня 2024р. URL: <https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2024/02/pracevlashtuvanna.pdf>
2. Алещенко В. «Больові точки» соціального захисту. *Військо України*. 2008. № 10. С.16-19.
3. Берездецька Л.В. Особливості користування державними програмами демобілізованими учасниками АТО в українському суспільстві. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. Випуск ½. 2016. URL.: <http://visnyk-psp.kpi.ua/article/view/118976/113779>
4. Бриндіков Ю. Обґрунтовування потреби цілеспрямованої реабілітаційної діяльності з військовослужбовцями, які були учасниками бойових дій. *Гірська школа Українських Карпат*. 2017. № 17. С. 140-143.
5. Бриндіков Ю. Л. Реабілітація військовослужбовців учасників бойових дій в системі соціальних служб: теоретико-методичні основи: монографія. Хмельницький: Вид-во «Поліграфіст», 2018. 372 с.
6. Ветлинський С. Соціальний захист військовослужбовців в умовах проведення антитерористичної операції. *Ефективність державного управління*. 2016. Вип. 4. Ч.1. 198-205 с.
7. Гетьманець О.П. Фінансово-правові засади соціального захисту військовослужбовців. *Вісник ХНУВС*. 2023. №3. С.102-110.
8. Горбенко С. В. Досвід адаптації військовослужбовців до цивільного життя в США. *Збірник наукових праць ХУПС*. 2014. Вип. 2. С. 42-44.
9. Гринько Р.В., Мота А.Ф., Петrenchенко С.А. Соціальний захист військовослужбовців в умовах воєнного стану. *Право і суспільство*. 2022. №3. С.161-166.

10. Дацюк І. П. Порівняльний аналіз механізмів соціально-правового захисту військовослужбовців у розвинутих країнах світу. *Державне будівництво*. 2007. № 2. URL.: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2007_2_48
11. Ільницький М., Крет Ю. Особливі соціальні виплати військовослужбовцям, як об'єкт фінансово-правового захисту. *Форум права*. 2023. №1. С.132-140.
12. Йовдій Д. Що не так з виплатою компенсацій за загибель військовослужбовців? *Українська правда*, 6 квітня 2023р. URL.: <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/04/6/7396558/>
13. Кондратенко О. О. Організаційно-структурне забезпечення державного регулювання соціального захисту учасників антитерористичної операції. *Актуальні проблеми державного управління*. 2018. № 1 (53).
14. Кондратенко О.О. Міжнародний досвід щодо забезпечення державою соціальної захищеності ветеранів війни. *Держава та регіони. Державне управління*. 2018. № 1. С. 102-106.
15. Крет Ю. Фінансово-правовий захист військовослужбовців як засіб реалізації особливих соціальних прав в умовах воєнного стану. *Актуальні питання фінансової безпеки*. Вінниця, 2023. С.57-59.
16. Кучер В.А. Соціальне партнерство в системі соціального захисту учасників АТО: постановка проблеми. *Економіка та держава: наук.-практ. журнал. Серія: державне управління*. 2019. № 1.
17. Ліпатов І., Белай С., Васищев В. Проблемні питання соціального захисту сімей військовослужбовців в умовах початку і ведення бойових дій. *Чесць і закон*. 2023. №2. С.103-108.
18. Образ ветеранів в українському суспільстві. Опитування соціологічної групи «Рейтинг», березень 2024р. URL.: <https://ratinggroup.ua/research>
19. Образ ветеранів в українському суспільстві. Загальнонаціональне опитування №24. 5-7 вересня 2023р. / Соціологічна група «Рейтинг». URL:

https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ua_veterans_1000_ua_092023.pdf

20. Образ ветеранів в українському суспільстві. Загальнонаціональне опитування №20. 14-16 січня 2023р. / Соціологічна група «Рейтинг». URL: https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ua_veterans_1000_ua_012023.pdf

21. Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 р. № 168. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2022-п#Text>

22. Потреби ветеранів і ветеранок. Результати шостого опитування Українського ветеранського фонду. 2024. URL.: <https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2024/11/Opytuvannia-veteraniv-zhovten-2024.pdf>

23. Порядок і умови призначення та виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) військовослужбовців Збройних Сил України в період дії воєнного стану : Затверджено Наказом Міністерства оборони України від 25.01.2023р. №45. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0176-23#Text>

24. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення допоміжними засобами реабілітації осіб, постраждалих внаслідок військової агресії Російської Федерації проти України : Закон України від 1 квіт. 2022 р. № 2168-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-20#top>

25. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 05.10.2000 р. № 2017-III. ВВР України. 2000. № 48. Ст. 409.

26. Про додаткові заходи щодо зміцнення обороноздатності та безпеки держави: постанова Верховної Ради України від 06.05.2014 року № 1238-VII. ВВР. 2014. № 24. Ст. 887.

27. Про додаткові заходи щодо соціального захисту учасників антитерористичної операції: Указ Президента України від 18 березня 2015 року № 150/2015. URL.: <https://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/150/2015>

28. Про забезпечення належним медичним обслуговуванням військовослужбовців та осіб рядового і начальницького складу, які зазнали поранення, контузії чи іншого ушкодження здоров'я під час подій на сході України: постанова Верховної Ради України від 29 травня 2014 р. № 1286-VII. ВВР. 2014. № 27. Ст. 928.

29. Про загальну мобілізацію : Указ Президента України від 24 лют. 2022 р. № 69/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/69/2022#Text>

30. Про зайнятість населення: Закон України від 5 липня 2012 року № 5067-VI. ВВР. 2013. № 24. Ст. 243.

31. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців і членів їх сімей: Закон України від 20 грудня 1991 р. № 2011-XII. URL. : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2011-12/ed19911220>

32. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 366-р від 14 квітня 2021. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>

33. Результати моніторингу за ступенем безбар'єрності об'єктів фізичного оточення і послуг для осіб з інвалідністю у 2023р. URL.: <https://mtu.gov.ua/content/nacionalna-strategiya-zi-stvorenniya-bezbarernogo-prostoru-v-ukraini.html>

34. Роль держави в соціальній реінтеграції ветеранів та ветеранок. Український ветеранський фонд, 2024р. URL.: <https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2024/10/Rol-derzhavy-u-sotsialniy-reintehratsii-veteraniv-i-veteranok.pdf>

35. Рядінська В., Епель О. Соціальний захист військовослужбовців в Україні: шляхи удосконалення. *Юридичний бюлетень*. 2023. Вип. 29. С.123-133.

36. Самаєва Ю. Виплати родинам захисників. Як їх не втратити та примножити. *Дзеркало тижня*, 30 березня 2023р. URL.: <https://zn.ua/ukr/war/-viplati-rodinam-zakhisnikiv-jak-jikh-ne-vtratiti-ta-primnozhati.html>

37. Сидоренко А.О. До питання медичного забезпечення членів сімей військовослужбовців в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство. Електронне наукове видання*. 2023. №3. С.194-198.

38. Сидоренко А.О. До питання соціальних гарантій членів сімей військовослужбовців у сфері соціального захисту. *Науковий вісник ужгородського національного університету. Серія Право*. 2023. Вип. 79. Ч. 1. С. 343-348.

39. Сидоренко А.О. Правове регулювання соціального захисту членів сімей військовослужбовців: досвід зарубіжних країн. *The scientific heritage*. 2023. № 107. С.70-73.

40. Тенденції соціального і правового захисту ветеранів в Україні після 24.02.2022р. / Юридична сотня. Київ, 2023. 39 с.

41. Цісар Д. Становлення та розвиток соціального і правового захисту прикордонників. *Нове українське право*. 2023. №3. С.204-212.